

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR NR 2 1989. PRIS 40 KR

*Franska
revolutionen
200 år*

FÖRR OCH NU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR

Innehåll nr 2/89:

Jan Myrdal. Ledare – Efter 200 år	4
Gun Kessle. Introduktion till Pankaj Dutt	6
Pankaj Dutt. Mer om Gadchiroli	7
Jan Lindahl. Folket i några historietraditioner	17
Per Johan Svendsen. Finns det en ren konst?	25
Margareta Zetterström. Presentation av Rétif de la Bretonne	29
Rétif de la Bretonne. Kungens död	31
Jan Myrdal. Bilder från Franska Revolutionen	37
Bo Kramsjö. Trälar	47
Åke Bergman. Torpet. Novell	52
Mats Miljand. Trender och vändpunkter	56
Bokanmälningar	58

Förr och Nu ägs av föreningen med samma namn. Föreningens paroller är:

- För en folkets kultur
- För en folkets historia
- Försvar för yttrande- och tryckfrihet
- Antiimperialism

Förr och Nu begär inte pengar av stat eller kommun. Våra inkomster kommer från medlemmar och andra läsare: medlemsavgifter, gåvor och prenumerationer. Vi i Förr och Nu utför själva frivilligt föreningsarbete ända från redaktion till distribution. Detta visar att det frivilliga bildningsarbetet och den gamla folkrörelsetraditionen fortfarande är en demokratisk möjlighet.

Om du tycker att tidningen är bra och om du vill den skall fortsätta utvecklas, ge då gärna en gåva, eller ännu hellre, en eller flera prenumerationer!

Du som bor i Stockholmstrakten, kom med i föreningsarbetet! Ring någon av kontaktpersonerna. Det finns mycket att göra.

Styrelsen

Föreningens styrelse: Tomy Gustavsson (ordf. och ansv. utgivare), Finn Karlsson (kassör), Ulla-Britt Antman, Kent Begler (suppl.), Kersti Berggren, Jan-Olof Erlandsson (suppl.), Jonas Hansbo, Gunilla Karlsson, Gun Kessle, Per-Olov Käll (suppl.), Anette Sandström, Per Arne Skansen, Margareta Zetterström, Håkan Ågren.

Redaktionen kan nås genom Jonas Hansbo 018-55 66 83, Tomy Gustavsson 08-761 15 25 eller Mats Miljand (recensionsavd.) 018-21 07 41 (säkrast efter kl 20.00).

Förr och Nu, Box 9001, 126 09 Hägersten
Årsprenumeration (4 nr) 150:- – Stödprenumeration 250:- eller mer.
Medlemskap 150:- • Postgiro 35 60 72-9 Bankgiro 324-1262

Efter 200 år

Det har gått tvåhundra år sedan Bastiljen stormades och nu inför tjugohundratalet tycks den franska revolutionen befinna sig i larnande och våldsam omvandling. I fransk television frikännes Ludvig XVI och i allvarliga kulturartiklar i Sverige som i Frankrike förklaras revolutionen onödig intill tillstymmelselöshet; blott terror återstår att beskriva.

Alla kan vi iakta denna revolutionsomvandling. Men det som inför tjugohundratalet i böcker och artiklar och fotnotsförsedda verk förvandlas är inte den revolution som en gång ägde rum. Inte heller är det plötsliga upptäckter av nya fakta som helt förändrat bilden. Det nya källmaterial som bearbetats rymmer även inom ramarna för det förra århundradets revolutionsbeskrivningar. Det är här i nuet denna revolution för tvåhundra år sedan förändras inför våra ögon och det är i denna tid, som vid tiden för det förra jubileet 1889, nuets sociala behov hos de härskande som styr den officiella synen på det förflutna.

Den som är intresserad av att gå vidare in i denna diskussion och undersöka hur och när den franska historieskrivningen vänder och se historieideologiernas förvandlingar kan börja med två artiklar vilka just publicerats på svenska:

Michel Vovelle: Den historiska forskningen om franska revolutionen inför tvåhundraårsjubileet. Franska Revolutionen - bilder och myter. Ordfront 1989.

Viktor Dalin: Fransk historieskrivning under 1900-talet. Folkets Historia Nr 1 1989.

Det är inte tillfälligt att SAF söker göra etik av sina klassmässigt självklara profitintressen och legitimera den privata äganderätten med de Mänskliga Rättigheterna. Men det som gäller för dem gäller omvänt också för oss. Den stora Franska revolutionen har inte avslutats. Ty vad är det man sjöng i Paris 1792?

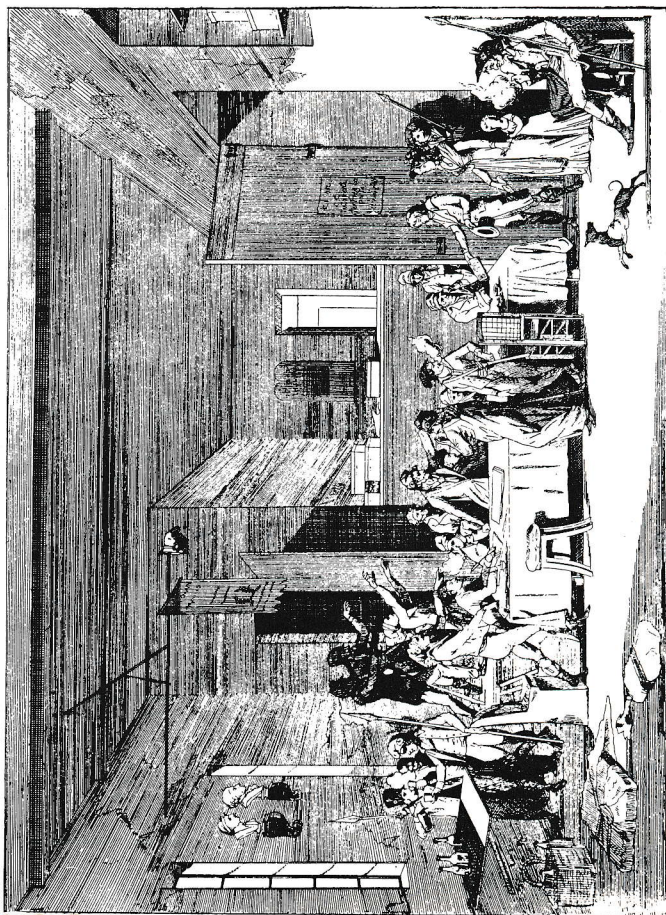
Que réclame un républicain?
L'égalité du genre humain!
Plus de pauvre à genoux,
Plus de riche debout.

...
Que faut-il au républicain?
Du fer, du plomb, aussi du pain.
Du fer pour travailler,
Du plomb pour se venger,
Et du pain pour ses frères.

Vad kräver en republikan?/Det mänskliga släktets jämlikhet!/Ej längre de fattiga på knä,/Ej längre de rika stående./.../Vad behöver en republikan?/Järn, bly och bröd därtill./Järn för att arbeta,/Bly för att kunna ta hämnd,/Och bröd för sina bröder.

Inte ens en legion officiella och ideologiska historiker kan trolle så med truten att de orden från 1792 förlorar sin sanning för majoriteten av denna världs befolkning i detta vårt nu. Franska revolutionen återstår alltså att genomföra!
Dansen fortsätter!

Jan Myrdal

Interiör från revolutionskommitté år 1793. Efter Fragonard den yngre.

Mer om Gadchiroli

av Pankaj Dutt

Om Pankaj Dutt

Det finns ännu sådana i våra länder som tror att det indiska folket är eftergivet och andligt och finner sig i ödet. Eller att det är något speciellt och konstigt med de sociala striderna i Indien. Men så är det inte. Det pågår stora folkliga strider runtom i Indien. De är inte alls obegripliga.

De allra mest undertryckta och fattiga runtom i Indien har som dagskrav i kampen att de officiella statliga lagarna skall gälla. Stamfolk, kastlösa och jordproletärer slåss för att tvinga herrskapet och dess stat betala den lagfasta minimilönen.

De slåss för att den jordreform som finns på papper och i lagböcker skall bli verklighet. Herrskapets stat ingriper därför med våld till olaglighetens försvar mot det folk som kräver att lagarna skall respekteras.

Här skildrar Pankaj Dutt en sådan folklig kamp; i detta fall mot baggböleri i Andhra Pradesh i Sydindien.

Cherabandaraju är en av de mest älskade telugupoeterna; om honom kan man läsa i Jan Myrdals *Indien väntar*.

Gun Kessle

Jag säger inte att träd inte skall huggas
fastän det finns liv i dem
Jag säger inte att blad inte skall plockas
fastän de ger naturen skönhet
Jag säger inte att grenar inte skall brytas
fastän de är trädets händer
För jag behöver ett hem

(*Rättighet av Cherabandaraju*)

Kommittén för försvar av mänskliga rättigheter i Nagpur, Chandrapur och Gadchiroli skriver nyligen i en gemensamt publicerad rapport om den våg av arresteringar (31 hitills) som genomförs av polisen i Gadchiroli med stöd av en anterroristlag från 1985.

Inom kort kommer lagen att kunna tillämpas ännu strängare efter godkännande av båda kamrarna i parlamentet och därefter av presidenten. Polisen i Gadchiroli (se *Frontier*, 14 november 1987) kan stoltsera med den tivelaktiga utmärkelsen att ha rekordet och vara "bäst".

Gadchiroli ligger långt in i det inre av Vidarbha i Maharashtra och gränsar till Bastar i Madhya Pradesh och Adilbad i Andhra Pradesh. Den här delen av Indien består av ett rikt skogsbälte, som är berömt för sitt teakträ och ett antal mindre betydande skogsprodukter.

En sådan produkt som både är lönsam

och mycket efterfrågad är tendubladet. Den används som råvara vid tillverkningen av Bidis. Bidindustrin är som bekant en jätteaffär i Indien och Gondias "kungar" är inte mindre kända för sin rikedom från Bidistillverkningen.

Det var 1979/80 som agitationen från urinvånarna i området först gjorde sig påmind. Dråpet på Peddy Chankar var ett tecken på det. Shankar var politisk aktivist och tillhörde radikalema och var indragen i att organisera folket mot den hänsynslösa exploatering som utövades av entreprenörer och ämbetsmän.

Innan den organiserade kampen hade vunnit styrka bröt dessa å det grövsta mot lagen om minimilön. De betalade en oförsåmt låg struntsumma på 2-3 rupier per tendubladsknippe.

Skogslagen fick effekter på två sätt. Befolkningen skingrades från sin naturliga hemmiljö och skogsministeriet och dess

tillhöriga bolag gjorde intrång i området. Följden blev att bybefolkningen kände sig otrygg och berövad sin urgamla rätt att fritt nyttja skogens rikedomar.

Insamlandet av tendublad, som äger rum två månader per år fick nu en livsavgörande betydelse för byarnas befolkning, eftersom de pengar de tjänade av detta bar upp ekonomin. Här ser vi ett klassiskt exempel på vilka effekter kombinationen kommersialisering och statliga diktat får på människornas liv.

Peddy Shankars död var ett tecken på att rörelsen antog allt starkare styrka. Stridsfrågorna utökades till att gälla annat än bara högre ersättning för tendubladplockning. Staten fortsatte däremot sin politik för "utveckling" utan stöd av folket och hade satt igång två dammprojekt i det här området. Utöver att projekten orsakade översvämning i ett av de rikaste områdena med en snabbt försvinnande skog kom de också att leda till att befolkningen förflyttades, till förfång för den varierande faunan.

Historien påminner oss ofelbart om vad som drabbat tvångsförflyttade i samband med s k "utvecklingsprojekt". Ett sådant exempel är anläggningen av Hirakuddammen i Sambalpurdistriktet i Orissa. Människorna i 237 byar blev hemlösa och trots "rehabilitering" gör sig deras lidande än idag påmint i hela trakten.

Som svar på dammprojektet i Bhopalpatnam och Inchampalli reagerade därför också befolkningens organisationer med knutna nävar och arga protester och utmanade staten i dess folkfientliga marsch för "framsteget". Tidpunkten hade inträtt för staten att reagera på denna nyförvärvade energi hos folket och rop om "regelbrott" höjdes från Bidikungar, entreprenörer och skogsförvaltare.

Statens reaktion var förutsägbar. Halvmilitära styrkor kallades in, de upprättade stödpunkter och började att polisövervaka området med bajonetter och kulor.

Kamp och motstånd på landsbygden i allmänhet och i skogsområdena i synnerhet har en benägenhet att utmana statsmakten direkt. Denna rörelse är aldrig opolitisk. Antingen politiska grupper eller partier är direkt inblandade eller inte är kraven i sig och de följder de får på den politiska ekonomin öppet politiska i ekonomiskt och kulturellt efterblivna länder som Indien.

Om staten önskar kränka de naturliga rättigheter som människor haft sedan urminnes tider genom att påtvinga dem lagstiftning som "legalt" fördrivar dem från deras hem då kommer begreppet demokratiska rättigheter att gå på direkt kollision med den lagstiftande kodifierade lagen.

Konflikten tar sig uttryck i en folklig rörelse som står upp i försvar för folkets oföretterliga rättigheter mot statens bepansrade näve – staten som lagens försvarare.

Förekomsten av en demokratisk rörelse bland folket understryker i hög grad det politiska innehållet i den folkliga kampen mot staten. Kanske skulle staten helst vilja lösa konflikten genom att helt enkelt använda våld. Folkets kollektiva rörelse har höjt det allmänna demokratiska medvetandet och i viss utsträckning kommit sådana planer på skam.

Staten har i sina försök att finna vägar att fortsätta anloppt mot folket skapat ytterst stränga lagar som antiterroristlagen. På oefterhärmligt sätt började den att tillämpa lagen godtyckligt och ofta inom områden och på ett sätt som strider mot lagens anda och uttryckliga stadganden.

Foto: Gun Kessle

Foto: Gun Kessle

Foto: Gun Kessle

Foto: Gun Kessle

En sådan tillämpning är arresteringsvägen i Gadchiroli-distriktet, som måste anses vara ett flagrant brott mot alla lagar och normer.

De folkliga protesterna är legitima. Ökad repression medför kanske tvärtemot vad man tror, en starkare demokratisk vilja hos folket i kampen för sina rättigheter. Detta är inte bara rätt utan också en viktig lärdom av historien.

T.U. Mehta och P.S. Poti, tidigare överdomare i Himachal Pradesh respektive Gujarats hovrätter, erkände detta i sann demokratisk anda när de i samband med Arwalmassakern den 19 april 1986 dömde i Tribunalen för det indiska folkets rättigheter. De hade följande att säga:

"Om staten underlåter att tillämpa sin egen lagstiftning (som exempelvis den i lagen garanterade rätten till minimilön och jordreform). Och om staten inte skyddar dem som har rätt till skydd, vad är då botemedlet? Skall folket fortsätta att lida i tysthet eller skall de protestera? Och om fredliga protester bemöts med döva öron av myndigheterna, som står i maskopi med lagbrytaren staten. Vad skall folk då göra? Är det då att undra på att de under sådana omständigheter hemfaller åt metoder som inte är lagliga eller fredliga? Om staten underlåter att skydda deras lagliga rättigheter skall de då kunna bli kallade 'extremister' eller 'naxaliter' i samma ögonblick som de tar till metoder som inte är lagliga eller som ibland till och med är våldsamma?"

Det är därför också passande att sluta med den bortgångne revolutionäre poeten Charabandaraju:

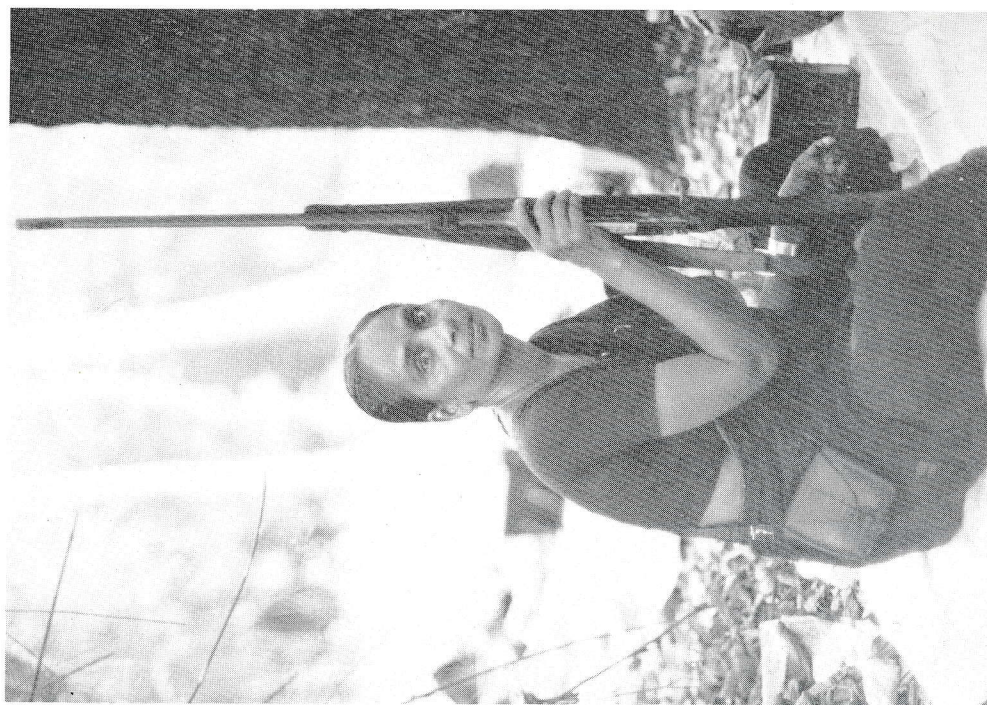

Foto: Gun Kessle

När han stred för sin lön kallade de honom naxalit och dödade.

Skall jag anförtra min smärta till klippan eller själv förvandla mig till sten.

... Fastän hela familjen kröker rygg dag efter dag

är frukostallriken tom.

Skall jag anförtra min smärta till klippan eller själv förvandla mig till sten.

De säger att skuld är samma som fara de säger att skuld är fel och syndigt men om vi inte råkar i skuld går solen inte upp.

Skall jag anförtra min smärta till klippan eller själv förvandla mig till sten.

...

Dottern blir vuxen

är i huset

och värden erbjuder

sari och blus.

Skall jag anförtra min smärta till klippan eller själv förvandla mig till sten.

Skall jag hoppa i floden

eller skall jag själv bli en flod

skall jag hänga mig eller själv bli ett hängande rep.

Skall jag anförtra min smärta till klippan eller själv förvandla mig till sten.

(Skall jag anförtra min smärta till klippan? av Cherabandaraju)

Översättning Carl-Eric Johansson

Folket i några historietraditioner

av Jan Lindahl

Med utgångspunkt hos Geijer och Fryxell skriver Jan Lindahl om några svenska historikers syn på folket och dess roll i historien. Lindahl kritiserar här en uppfattning där "folket ses som offer för omständigheterna", oavsett om förutsättningen för denna är ett radikalt eller konservativt ställningstagande.

Under 1800-talets första hälft överskuggade två gestalter svensk historieskrivning, det var Geijer och Fryxell. I sin politiska uppfattning tågade Geijer från konservatism till liberalism och närmade sig utopisk socialism, medan Fryxell snarare tog en motsatt väg. Båda var värmlänningar, Geijer uppvuxen i ett brukssamhälle med liberala ideal, Fryxell var prästson från Sunne. Geijer akademiker, Fryxell självlärd.

Grovt tilläxat kan man teckna Geijers uppfattning som att konung och ett avhängigt folk, varit bärare av svensk historia, medan Fryxell, under viktig kritik mot sättet att fria makthavare från moraliska domar i historieskrivningen, hävdade aristokratin som det rakryggade elementet. Fejden dem emellan kom att kallas Striden

om aristokratfördomandet. Polemiken utspelades efter det att Geijer avfallit, såsom hans konservativa s.k. vänner benämnde Geijers övergång från konservatism till liberalism. Fryxell kom att få vackra erkännanden från adeln. Frågan gällde friheten. Vem hade givit de största bidragen till friheten, konung/folk eller aristokratin/adeln? Samtidigt var det inte bara en strid om den historiska sanningen utan även om den politiska situationen för dagen, Geijer ville ju ha allmän rösträtt, medan Fryxell ansåg en sådan idé vara ultras, dvs extrem.

En röd tråd löper genom Sveriges historia under perioden mellan Erik Jedwards-son (mitten av 1100-talet) och avsättningen av Gustav IV Adolf (1809). Det är böndernas (folkets) utnyttjande av tve-dråkten mellan kungen (=centralmakten)

Foto: Gun Kessle

och adelns enskilda intressen. Vidare på samma tråd: kungens utnyttjande av motsättningen mellan adeln och bönderna för att stärka centralmakten. Ofta har det varit så att bönderna och kungen stått mot adeln, (vilket torde förklara att vi inte lever i en republik) men Gustav II Adolf ståtade som en adelskung. Och "Sveriges förstore", Karl XII, ska vi inte tala om.

Men så här lät det hos Fryxell: "Ju mera vi forska i hävderna, desto klarare framstår den vår övertygelse, att svenska adeln och aristokratin har av flera av våra hävdatecknare blivit behandlad med obillighet och orättvisa. Man har förbisett, till och med förnekat många av dess förtjänster. Man har däremot kastat på denna samhällsklass en mängd beskyllningar, som den icke förtjänat; under det att man å andra sidan sökt så mycket möjligt i gynnande dager framställa så konungasom folkmakten. Sådant har gått ända därhän, att adeln stundom fått uppbära skulden för de olyckor, som folken, och i synnerhet som konungarna förorsakat."

Och som ett konkret exempel: "Två gånger har svenska folket blivit med bundna händer och tillstoppad mun lagt under suveränitetens ok, nämligen av Karl den elvte och Gustav den tredje. Båda gångerna var det adeln, som sträfvade mot enväldsmakten. Båda gångerna var det ofrälse stånden, som framträdde händerna att bindas och munnen att tillstoppas, och som tvungo adeln att göra på samma sätt."

Fryxell lägger alltså en konstitutionell, författingsenlig linjal på historien, vilket följer klasskampens innehåll och vilka intressen som tjänas av de respektive händelserna. När det gäller Karl XI och den svenska revolutionen håller jag med Afzelius, vilken i sin *Swenska folkets Sagohäfter* som rubrik för perioden satte:

Herraväldet brytes – Lagbundet konungaväldet införes – Folkets frihet hävdas. Och för Fryxell är Gustav III:s statskupp 1772 – där bördens stärkte sin ställning – inte alls så dålig som statskuppen 1789 – då de ofrälse ryckte fram.

Nu har jag inte med detta velat säga att Geijer varen god historiker och Fryxell en dålig, båda förtjänar studium trots att folket egentligen av dem båda blott uppfattas om passiviteter, som objekt, antingen för konungarnas eller adelns särskilda välvilja. Och Fryxell är den som bäst och tydligast beskrivit hur folket förlorar makten till en nybliven adel på 1100-talet, hur feodalismen införs i Sverige. Jag har blott velat avbasa några populära lära åsikter eller föreställningar inom de radikala led. Om Geijers kungsord ("Och då jag skriver Svenska folkets historia känner jag bättre än någon, att det är dess konungars" i ett apropå över stora konungar som folkledare) vet varje progressiv att med tjugit envishet och ytlighet att uppehålla sig. Men därigenom förfälskas sammanhangen. Geijer utdöms på förhand, och Fryxell går fri. Geijer kan utmålans som en överhettad historiker (åtminstone under sitt konservativa skede) som, utifrån en konungslig position, styckevis angrep överklassens gärningar. Likväl kunde han även ur förfeodala sagor och myter utläsa en social historia. Nog vore det bra om vi kunde överta de goda sidorna hos båda.

I den mån vänstern har någon historietradition har den utgått, på gott och ont, från Fryxell. Därmed har den historiske fienden blivit otydligare än vad som vore möjligt. Så har Strindberg och så har Vilhelm Moberg. Men i sitt förord till sin underbara *Min svenska historia* tar Moberg fasta på Fryxells goda sidor: konsten att berätta, föremakandet av en särskild

ANDERS FRYXELL

SVERGES POPULÄRASTE HÄFDATECKNARE

AF

JOHAN BERGMAN,

lektor.

(Andra tusendet.)

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

sedelära för samhällets spetsar; dock har han inte upptäckt den stora negativa tendens som allt mer tydliggör sig vartefter Fryxells *Berättelser* framskrider: överklassens perspektiv anläggs vid granskningen. Geijer är död för en yttlig radikalism, naturligtvis, han är ju grundlig och kräver arbete av sina läsare (och berättar inte med samma schvung som Fryxell). Kunskap saknas och inte många kan föreställa sig att han skrivit så här:

“Vad vi har upplevat”, säger Geijer i *Vår tids inre samhällsförhållanden* “är ett oinskränkare egendomens värde än världen hittills sett. Det är första gången som egendomen ställer sig främst i samhället, nämligen blott som privategendom. – Kapitalismens bekvämliga vila efter väl förrättat jordiskt förvärv är icke mänsklighetens mål. Skulle ett sådant slags ny borgerlig adel – en aristokrati av vattenbi och drönare – vilja stadga sig, så är den i själva sin uppkomst förlorad. Nedanför borgaren i samhället är också ett folk – nämligen det så kallade folket – ett folk, vars arbete bereder skördarna och fuktar verkstäderna med sin svett. Slutligen kan livets räkning för ingen salderas, om han ej betalar med sin person; och även borgaren måste lära sig – vid straff att eljest med nesa fördrivas från det rum, på vilket samhällets utveckling ställt honom – att det är denna betalning som sist erfordras, att han ej är till för att mot lega bekvämligen låta sig administrera försvar och rättvisa utan att samhällets fördelar måste köpas med sann medborgerlig verksamhet.”

Efter Geijer och Fryxell regerade en akademisk hävdteckning, som fick absolut gehör efter den stora striden om kulturhistoria, i anledning av Strindbergs *Svenska folket i helg och söcken, i krig och*

fred, hemma och ute, eller ett tusen år av den svenska bildningens och sedernas historia, där den akademiska sidan vann en förfärlig seger; de kastade sig över Strindberg som blodhundar och lyckades för lång tid hindra en folklig historisk skrivning. Först formades deras historio-grafi till en konservativ organisk riktning där klasskampen i takt med de dåtida samhällsstridernas tillspetsning opererades bort ur historien och staten blev en ideologi. Därefter som en liberal (i en annan och blekare version än på Geijers och Fryxells tid) källkritisk skola med en förbenad uppfattning, en skelettartad historia utan vare sig kött eller mærg. Allt som inte var skrivet kunde nu inte längre bearbetas, utan tömdes i sopkorgen; men folket med sin egen spontana förmåga och sin verksamhet återkom endast sparsamt i deras opus. I själva verket hade denna krets utgått från en slags överklassradikalism, så det var inte så konstigt att folket blott fick ett litet hörn i historien. Och portalgestalten, Lauritz Weibull, rensade naturligtvis bort Geijer i den akademiska undervisningen.

Tyvärr gav sig arbetarrörelsen efter dessa förluster och överlät historieskrivningen till de borgerliga krafterna och verksamheten kunde därmed förfälskas och på lämpligt sätt utläggas. Genom denna reträtt blev den svenska arbetarrörelsen försedd med svagare rötter i svensk folklig tradition, och kom i stället att uppta tyska och ryska influenser. Senare förbättrades dock situationen genom individuella insatser av Alfred Kämpe, Fabian Månsson och Fredrik Ström. De lyfte fram folket.

Men vänstern har inte velat eller kunnat gå i närmkamp med de konservativa krafterna. I stället har det oftast blivit så att om fienden sagt det ena, vips så har vänstern

Erik Gustaf Geijer

Våren 1816 ritade Amalia v. Helvig med förälskad inlevelse fyra nogdels idealiserade porträtt i tusch av Geijer. Detta är ett av dem. – Tillhör friherrinnan Kate Stiernstedt.

tutat i en annan lur. Hade de officiella med stöd av historien framhållit Rysslands härskares som det största hotet mot vår frihet och vårt oberoende, då kunde man vara ganska säkra på att vänstern hävdade motsatsen (oberoende av hur det verkligen förhållit sig). I historieuppfattningen har vänstern väsentligen fallit undan för en närmast officiell mening, i stället för att gå i närmast kamp med den.

Följden har blivit en besvärande okun- nighet om vissa delar av svensk historia samt en magnifik ytlighet, ingen djupare förståelse, en verklig radikalism har saknats.

Höjden av denna historiska misär kan du hitta i Sven Wernströms *Vad är histo- ria*. Där kan man läsa sådana enfaldiga fåniet som att

– Kristendomen infördes i Sverige för att tvinga bönderna att bygga kyrkor där allmogens kunde samlas för att lyssna till överhetens bud.

– Träldomen avskaffades så att trälarna skulle bli fria och betala skatter och av- gifter som andra svenskar.

– Gustav Vasa införde protestantismen i Sverige för att kunna dra in kyrkans jord- egendomar.

Och andra liknande påståenden, lika platta som Vikbolandet. I de här citaten framträder överheten som den drivande kraften i historien, medan folket ses som offer för omständigheterna. Deras egen kamp är helt enkelt försvunnen. Det är klart att denna dåliga tradition måste övervinnas om vi vill åstadkomma något.

Varför skall vi då studera historia? Många frågar sig det. Mitt enkla svar är: Historien har lett till nuet, att kritiskt läsa historia gör därför verkligheten och vår tillvaro tydligare. Många varför är det så här räddas ut. Sen är det nöjet att veta. Är du

en folkets vän måste du känna folkets drömmar och förhoppningar och veta vilka traditioner svensk radikalism kan åberopa. Att kunna göra hänvisningar till historien lägger tyngd i argumentationen. Det är t ex ganska lätt att påvisa att det är de folkliga krafterna som slagits för för- samlingsfriheten. Om vi ett ögonblick bortser från produktion och bildning, är det utan tvekan så att politiken (i vid- sträckt bemärkelse) är nutidens historia, och historien är det förlutnas politik.

För närvarande ligger reaktionen över svensk officiell politik och kultur, därav uppstår naturligtvis lätt missmod. Att studera historia är också ett sätt att lära känna folkets styrka, kraft finns här att hämta. Augustin Thierry kan ge oss ett ord på vägen: "Vill ni verkligen veta vem som har skapat en institution, vem som har uttänkt ett samhälleligt företag? Se då efter vilka som verkligen behöver dem; dem bör den första tanken tillhöra, viljan att handla, och i alla händelser största delen av dess utförande: is fecit cui pro- dest (den gjorde det som det gagnade); axiomat är lika tillämpligt i historien som i juridiken." (Citerat efter Myrdal-Gus- tafsson: *Den onödiga samtiden*.)

Brecht frågade i en dikt:

"Vem byggde Tebemed de sju portarna?

I böckerna står kungars namn.

Har kungarna släpat fram klipp- blocken?"

Hos en av den källkritiska skolans stora auktoriteter, Erik Lönnroth, verkar det faktiskt så. Nu för tiden är inte den histo- riska propagandan för överklassen så öppen och naiv som i gångna tider. Den är mera smygande. Granskar man t ex Lönnroths Engelbrektsessä i *Från svensk medeltid* gäller det att vara uppmärksam. Engelbrektsuppropets mål, skriver Lönn-

roth, "och vidare utveckling tedde sig obestämda. I det belägrade Stockholm uppgav man som böndernas önskemål, att de ville ha en konung i Sverige, fördriva konungen av Danmark ur de tre rikena och själva vara herrar; Sverige skulle åter bli som på Sankt Eriks tid, då det varken fanns tullar, skatter eller pålagor. Detta bönder- nas program är helt präglad av reaktionen mot krigsprestationerna under kung Erik: man ville ha överheten på nära håll och slippa skatter och pålagor. Det var en tumultuariisk folkrörelses program; den kunde icke läggas till grund för en mål- medveten rikspolitik." Kan man bemöta sådant annat än med ett storögt varför? Men kära vän, visst hade det varit möjligt för "en målmedveten rikspolitik" att ställa upp målen en svensk kung, bort med (in- rikes)tullarna, sänk skatten med en tredje- del, bort med pålagorna. Jag antar att det är det där med skatterna som skrämmar Lönnroth. Och att överklassen skulle mis- ta makten ... hu! Skatterna användes på Engelbrekts tid till förvaltning, försvar och till att underhålla ett antal överklass- personer. Det borde alltså ha varit fullt möjligt att sänka skatten med en tredjedel (som Engelbrekt föreslog och genom- drev) vilket också skulle gynna produk- tionens utveckling.

Vidare i Lönnroths text: "Rådets pre- later och världsliga stormän utgjorde rikets naturliga representation. De företrädde rikets, dvs de stora och små jordägarnas intressen gentemot konung- ens prestationskrav." Varför just natu- rliga? Under den här tiden utvecklades ständerriksdagen i konkurrens med rådet som rikets högsta instans. De små jord- ägarnas intressen? I helvete heller! Rådet var alls inte betänkt på någon skatte- sänkning. "Resningen i Bergslagen,"

fortsätter Lönnroth idogt, "bondeupp- roret, alla samhällsklassers ovilja mot de kungliga prestationskraven samlades under rådets gamla frihetsprogram." Ska vi verkligen tro att rådet släpat fram klippblocken? Och han vägrar acceptera den faktiska delningen och erkänna sam- hällsklassernas olika intressen inom upp- roret. Desto märkligare eftersom det fram- kommer så tydligt, och han själv delvis beskrivit det. Men det blir honom nöd- vändigt då han ser Engelbrekt som blott en "örosstiftare" vilken sticker dolken i kung Eriks rygg när denne just klarat av Hansan. Lönnroth måste besvärja verkligheten: "Den frihetsideologi, som gav uppropet dess program och som bestämde Sveriges statsskick för kommande årtionden, härrörde från rådet, ej från Engelbrekt." Ack ja. Slutsatsen blir: "Folkets breda lager, på vilka Engelbrekt stödde sin makt, tvingades hastigt till reträtt. Först efter flera århundraden skulle de visa sig kunna taga hand om rikspolitiken." Hade de gjort det redan då, hade de förmodligen försvundat sig mot professor Lönnroth. Jag vill göra den bedömningen att Lönnroths här granskade text inte är mera värd än en måttlig tidningsledare över ämnet repre- sentativ demokrati. (Folket är nog inte moget... osv.)

Denna förbannade vägran att godkänna folket som den drivande kraften i histo- rien, uppreser sig den när historikerna närsynt gluttar i sina skrivna källor? Har produktionen utvecklats är det företrädes- vis någon överhetsperson som nedlåtit sig till någon enskild uppfinning. Har ett helt folk gjort uppror mot tyranner och bödlar så pustar de ut när ledningen övergår till "ansvarskännande" personer. Har några driftiga människor tagit sig för att grunda och utveckla en statsbildning så får man -

säkert som amen i kyrkan - läsa att Kung XX grundade staden i nådens år XXXX. Och har till slut, folket genomdrivit några demokratiska erövringar så är det givetvis överklassen som givit den förmånen. Var-

för beskriver de alltid folket som objekt och de "bildade" som historiens subjekt och de enda med förmåga till självständigt handlande?

sydasien

politisk och kulturell tidskrift

Res till
Indien!

Men läs
SYDASIEN
först

Vi ger dig aktuell information om politik och kultur i södra Asien. Kunniga skribenter, tio års utgivning. Prenumerera — 4 nr ett år — för endast 80 kronor. Vår 68-sidiga Indienspecial (3/87) för 25 kronor. Postgiro: 79 54 96-9. Telefon: 046-13 35 68.

Finns det en ren konst?

av Per Johan Svendsen

I form av ett fingerat möte mellan Karl Marx (1818-1883) och Edvard Munch (1863-1944) diskuterar här den danske bildkonstnären Per Johan Svendsen konsten av idag, år 1989. Bilderna är Edvard Munchs.

Karl Marx och Edvard Munch möter varandra uppe i himlen. De hittar snabbt en trevlig bar, där de kan sätta sig ner och prata:

lider inte av den otillfredsställelse som är nödvändig för att uttrycka starka och adekvata känslor.

Karl Marx: Låt mig gå rakt på sak. Det är något som jag måste få fråga dig om. Vad tycker du om konsten anno 1989?

Karl Marx: Just det! Borgerskapet propagerar ju för att konsten skall vara ren och opolitisk. Man vill få konstnären att bara uppleva och uttrycka. Men är det egentligen möjligt? Måste det inte också till förnuft och insikt?

Edvard Munch: Bara fusk. Min expressionism uttryckte en medvetenhet om människans förfrämligande i samhället och om den självcentrering som den isolerade konstnären fick på köpet. En djävulsk otillfredsställelse på det hela taget. Jag var på en gång rädd för världen och arg på den av bara fan. Dessa mina förmimmelser och känslor var en del av alla människors verklighet. För min del vågade jag bara visa detta genom min konst.

Konsten idag låtsas att den har känslor — äkta känslighet. Nonsens! Dagens konst

Edvard Munch: En ren konst är omöjlig att skapa. Till och med den abstrakta konsten har sina motsvarigheter i naturens formvärld. Det är mycket enkelt. Vad gäller känslor är konstnären också ett slags psykolog som i färger, former och symboler sammanfattar och förallmänligar människans känslor.

Min bild JALOUSI är ett sådant konstverk, liksom SKRIKET — det är tillstånd som alla känner till.

Karl Marx: Nå ja, jag tycker nog för min del bäst om dina arbetsbilder. De visar den svält, sjukdom och maktlöshet som också existerar idag. De bilderna är farliga för borgerskapet, även om man nu på den kanten är tvungen att tolerera dem.

Människan är formad av arbetet. En social varelse som kan abstrahera och bilda begrepp. Konstnären är expert på sitt område och försöker naturligtvis leva av det och göra det till sitt arbete. Det är minsann inte lätt under kapitalismen.

Edvard Munch: Stopp. Stopp. Jag känner utmärkt väl dina ideologi. Den har jag närmast varit tvungen att läsa.

För övrigt (Munch är nu lite retsam) har det gått en poet förlorad i dig. Bäst tycker jag om Kommunistiska Manifestet. Vilken början: "Ett spöke går runt Europa." Inte dåligt. Jag kände mig också som spöke under min tid, och ...

Karl Marx (avbryter): Helt säkert. Varje precis rationell formulering kräver både en estetisk insikt och en insikt om de konkreta begreppens betydelse.

Detta gäller naturligtvis också innerlighetspoeterna idag, i den mån de händelsevis möter en konst som är angelägen. Det är deras egen självmotsägelse.

Edvard Munch (avbryter): Medvetenhet

är en förutsättning för att skapa god konst. Konstnären är smärtsamt medveten om att det gäller att behärska motsättningen mellan det fula och det sköna. En oskiljbar helhet. (Munch börjar bli ivrig och tar genast en stor klunk öl.)

Tidens konst tråkar ut mig alldeles förskräckligt. Pseudointellektuella bondarstenen det är vad de är. De påminner mig om forna tiders salongskonst. Det är gammalt vin på nya flaskor. Friserat och slätrakat.

Om allt stannar vid det subjektiva är konstnären förlorad. Rationell insikt av vilket slag det vara må leder konstnären till helt nya intryck. Det är en fråga om dialektik.

Karl Marx: Lysande. Du låter ju helt marxistisk. (Marx får kyparen att komma med mera öl.)

Edvard Munch (sur): Jag avskyr Stalin. Är det sådan utveckling du vill ha?

Karl Marx: Nej. Han var statskapitalist, och han styrde konsten precis som den västliga statsmonopolkapitalismen gör idag. Båda dessa former av statsstyre är formaliserade och sakrosankta. Bohemkonstnären tillhör det förflutna. Det är staten, som är den nye mecenaten.

Först i det ögonblick det uppstår ett nytt revolutionärt vänsteruppsving kommer dessa gamla statsformer att skaka i sina grundvalar. Det är en stor uppgift för konstnärerna och arbetarna. Inspirerande tanke. Eller hur?

Edvard Munch: Du har då alltid varit stor i käftan, det har vi gemensamt. På den tiden ...

Karl Marx: Ni var naiva på den tiden och ni bländades av er egen isolering och genialitet. Tänk, idag är konsten ännu mer alienerad och absurd. Till och med de intellektuella börjar tröttna på den moderna konsten. Det är det första allvarliga tecknet på att en uppgörelse är under uppsegling. Ingen pardon!

Edvard Munch: Fan vilken problemställning du målar upp. Stor som bara helvete.

Edvard Munch: Herre Gud, det är nästan mer än vad man kan bära. Min hals är torr.

Karl Marx klappar Edvard Munch tröstande på axeln och beställer in mera öl.

Diskussionen fortsätter ytterligare några dryga timmar och till slut, när de börjar upprepa sig själva, beslutar de att hitta en ny bar, där de kan få sig ett parti biljard.

Beredda på en skandal eller två.

Övers. Margareta Zetterström

Rétif de la Bretonne

Presentation av Margareta Zetterström

Margareta Zetterström presenterar den franske författaren och boktryckaren Rétif de la Bretonne, samtida med encyklopedister och revolution. I en laddad skildring av Rétif får vi vara med under processen mot den avsatte kung Ludvig XVI och vid dennes avrättning och död på schavotten år 1793.

Rétif de la Bretonne (1734–1806) har kallats "rännstenens Rousseau". Han var en mycket folklig, för att inte säga bondsk, författare verksam i de stora revolutionernas epok, en realist och erotisk sedeskildrare som vid sidan av Diderot et consortes i 1700-talets Frankrike bidrog till att bryta den klassicistiska och akademiska litteraturens hegemoni, en osedvanligt produktiv skriftställare som under sin livstid utgav bortåt trehundra volymer. Det sägs att självaste Balzac yvdes över att bli kallad "1800-talets Rétif".

Ändå är denne Rétif de la Bretonne hos oss idag ett nästan okänt namn, en författare som på sin höjd bestås ett par futtiga rader i uppslagsverk och handböcker. Anledningen därtill är att han just tillhörde upplysningens intellektuella *proletariat*.

Han var inte fin, inte presentabel i den franska huvudstadens litterära salonger, inte alls intellektuell i sin framtoning.

Rétif de la Bretonne var en enkel bondpojke som lämnat landsbygden för att bli typograf och som även sedan han debuterat som författare både i klädedräkt, sätt och vanor fortsatte att vara en folkets man, en de lägre folklagrens författare, en hantverkare, en boktryckare, som också skrev egna böcker, en verklighetskildrare som hämtade sitt litterära stoff direkt från "rännstenen" under ständiga strövtåg på

Paris' gator, företrädesvis om natten.

Nicolas Edme Rétif, som han från början hette, växte upp på gården la Bretonne i byn Sacy i nuvarande Yonne, i en stor bondfamilj. Det var tänkt att han skulle bli präst men då han visade sig alltför erotiskt lättantänd sattes han i stället i boktryckarlära, i staden Auxerre. Tjugottio år gammal kom han till Paris, där han började arbeta som typograf och där han på 1760-talet gjorde sin litterära debut. För att slå sig fram på den litterära marknaden antog han det adelsklingande namnet Rétif de la Bretonne. Han tjänade, framför allt under 1780-talet, en hel del pengar på sina böcker men ruinerades under revolutionen och dog i armod och misär.

Av Rétif de la Bretonne finns på svenska hittills endast ett verk utgivet, hans memoarer, *Monsieur Nicolas eller Hjärtats anatomi*, i urval och översättning av Stig Ahlgren (1951).

Den text som Förr och Nu här för första gången presenterar för svenska läsare är hämtad ur *Les Nuits révolutionnaires, Revolutionens nätter*, som kommer på svenska hösten 1989. Det är en ögonvittnesskildring från revolutionsårens Paris, skriven från "rännstenens" perspektiv, av en man som själv kallade sig Ugglan eller Le Spectateur nocturne, Nattens observatör.

*Un esprit libre et fort, sans guère, sans modèle, /
Même alors qu'il seigneur domine ses rivaux ; /
C'est de la main, il lui doit ses succès /
Un sang, un génie et un génie comme elle.*

Kungens död

Ur Revolutionens nätter

av *Rétif de la Bretonne*

5-6 oktober 1792

Ludvig i tornet

Under tiden arbetade Nationalkonventet vidare. Marat sågs där vid sidan av Petion, Collot vid sidan av Mercier; ... en samling som Moses uttryckligen förbjöd i Fjärde Mosebok. Det är sant att vi nog inte är några judar...

I de angränsande husen upptäcktes att kvinnor i hatt och män, som av utseendet och klädseln att döma tillhörde l'Ancien Régime, signalerade till fångarna i le Temple; man upptäckte att dessa mottog brev i tvättpaketet etc. För att undvika sådana olägenheter beslöt kommunen den 9 och 10 augusti att fångarna skulle tas i strängare förvar. Man ställde i ordning Tornet, och Ludvig överflyttades dit, liksom hans familj. Dessa ökade försiktighetsåtgärder förebådade hans kommande öde... Ludvig ägnade sig likafullt åt att läsa: han blev lärare åt sin son. Hans hemliv reglerades; det skulle rentav ha varit lyckligt om det inte haft detta grymma framtidsperspektiv. Aldrig tidigare hade han varit make och far som han nu var... Men må nu ingen, vare sig aristo-

krat eller patriot, tro att jag här vill uppväcka ett ofruktbart medlidande med hans öde! Ha! jag känner alltför väl det fåfänga i människors medlidande! och sedan år tillbaka rör mig inte längre deras uppfattning i ryggen! ... Jag säger som det är. Jag beklagar inte Ludvig. Jag känner kungarna alltför lite, och jag har t.o.m. skrivit till någon: "Må kungarna röra sig till medlidande med kungarnas lott; det är inte bland dem jag har min nästa: men jag gråter gärna över en olycklig vän." Ludvig flyttade in i tornet utan tecken till oro. Han blev för övrigt väl inkvarterad där. Han fortsatte att träffa sin hustru och sina barn. Man har sett katalogen över hans böcker. Han skulle i några fall ha kunnat välja bättre; men hans smak var osjälvtändig.

Jag gick för att för första gången ta mig en titt på detta Templepalats som blivit fängelse. Jag granskade det och gjorde en mängd reflektioner. För tio år sedan skulle mina reflektioner ha varit djupsinniga! Jag skulle ha begrundat det bräckliga i människors förhållanden!... Natten mellan den 5 och 6 oktober 1792 smälte mina tankar samman till en enda, jag tänkte på det

fåfänga i mänskliga varelsers liv, oavsett om de är förnuftiga människor eller råssällar: ett, två, tre, tio, femton, tjugo, trettio, fyrtio, femtio, sextio år, kanske åttio-sju eller hundra år av ytterligare vegeterande under vilka människan uppträder som om hon hade evigt liv... Detta var vad jag tänkte på. Den lycklige lever ett ljuvligt liv; men enformigheten tråkar ut honom; den olycklige lider men han upprörs av frukten och av hopp; han lever mer: se där alla mina tankar samman-smälta till en. Jag intalade mig att summan av gott och ont alltid är lika stor, i alla samhällslager. Och efter att ha utstått en häftig sinnesrörelse vände jag om hem, en smula mindre känslosam än jag tidigare någonsin varit... Döden sysselsatte mig på hemvägen. Jag gick i dödens spår... Och jag såg där livets intighet, för så vitt det inte varit ett liv i stark rörelse; i rörelse för att i andra människors medvetande skapa ett rättfärdigt liv, för den olyckliga varelsen. Jag beklagade Ludvig bara ifall han skulle fortsätta leva och känna sin olycka! Ha! den olycklige! vilket liv återstod honom egentligen? Han hade inte gripit chansen att leva i fred med revolutionen, kanske hade han inte kunnat det: men vilket liv skulle han ha fått med kon-trarevolutionen, under segramas färla? Överhopad med vanära och förakt skulle han ha vegeterat en tid.

25 november 1792 Krigshändelser

Här har vi bara underverk att förtälja; historien om hur 1792 års fältråg slutade kan verkligen rubriceras Frankrikes förtrollning... Longwy och Verdun hade

just återtagits: Thionville stoppade fiendernas ansträngningar. Det är vid Thionville som fransmännens mirakler tar sin början: och det som utgör rågen på deras ära, det är att dessa mirakler endast kunde upphöra genom det mest fega, det mest plötsliga och det mest obegripliga av svek; Dumouriez' förräderi.

Wimpfen hejdade preussarna vid Thionville, just när dessa skulle tränga in i en blomstrande trakt som hade fått dem på fötter. Från ett annat håll pressade Dumouriez, Kellermann, Dillon, Valence, La Bourdonnais, från en gynnsam position, tillbaka Braunschweig och Cassel. Var han redan då en förrädare, denne Dumouriez? Man påstår det: ty han kunde kanske ha tagit både Fredrik Vilhelm och Braunschweig som fångar. Dillon där- emot skrev till Cassel att han skulle retirera och tycktes försöka lura honom. Det sades allmänt i Paris på den tiden att man behandlade preussarna skonsamt för att kunna göra dem till allierade. Men kanske var det Dumouriez' agenter som spred denna uppfattning. Hur som helst drog sig Fredrik Vilhelm och Braunschweig successivt tillbaka från Verdun och Longwy, och från hela Republikens territorium. De förföljdes lite lamt. Men den modige Custines rycker fram, intar Speier, Worms, Mainz, Frankfurt och skulle ha tagit Koblenz, Köln och hela Tyskland, om den osäkre Kellermann hade understött honom. Paris levde i ett rus...

Dumouriez däremot... Ha! kanske redan då en förrädare! Ilovat Konventet att ta vinterkvarter i Bryssel. Han avtågar.

Mons erövrar genom segern vid Jem-mapes; man tränger in i Tournai, vars Stora Örn just nedsmålt i Paris. Brügge, Bryssel, Mecheln, Gent, Antwerpen, Namur, Liège, detta redan franska land,

Aachen, Karl den stores hemvist; allt återförenas med sina gamla statsbröder, som genom ett trolleri.

Ett litet bakslag: fienden återtar Frankfurt... Men Dumouriez... Ha! om han så redan är förrädare!... rycker in i Holland. Breda, Gettruydemborg intas, Maastricht belägras... I Paris sägs att staden redan fallit... Amsterdam står i begrepp att öppna sina portar...

Men låt oss inte glömma att Savojen också införlivas med Republiken; grevskapet Nice med Provence: att Sardinien utsätts för angrepp... Alla dessa framgångar tar inte mer än sex månader... Men nu måste vi stanna upp: ett tungt moln håller i detta ögonblick på att lägga sig över vår ära.

Ludvigs försvar

Sedan Ludvig trätt fram inför Konventets domstolsskrank kunde hans process ta sin början. Man medgav försvarsadvokaterna att inställa sig. Gamle Malesherbes län-nade sin pensionärstillvaro för att åta sig detta besvärliga uppdrag, som kraftigt översteg hans krafter. Ludvig utser Target, som dock vägrar; därefter Treilhard och Desèze som säger ja. Hans juridiska biträden träder in vid hans sida. Anklagelsepunkterna meddelas dem. För tjugo år sedan hade kanske Malesherbes vetat hur han skulle ta sig an en dylik sak. Desèze och Treilhard anade det inte ens. Var det på grund av Ludvigs ansträngningar för att återupprätta sin myndighet som man måste försvara en kung vars makt redan hade reglerats och inskränkts? Ingen betvivlade att han sålunda gjort alla tänkbara ansträngningar offentligt, likaväl som i hemlighet... Ha! om Ludvig

därvidlag var skyldig, så var det på grund av förvillelse och blindhet! Det var för att han inte förstätt sina verkliga intressen;

det var för att han inte insett att han bara hade ett enda förnuftigt beslut att fatta, nämligen att kasta sig i nationens armar och genom sin uppriktiga nitälskan för en författning, som skyddade honom likaväl som alla medborgare, återvinna allt det han förlorat genom de dåliga råd som getts honom av blindstyrena och dumbom-marna i hans omgivning! Ludvig vidtog aldrig några verkningsfulla åtgärder för att bevara freden eller driva tillbaka fienderna! Detta var den förvillelse han gjort sig skyldig till: han anade inte vilket öde utlandet förberedde åt honom; genom att låta sina bröder och adel triumfera kasta-de han sig i armarna på de tyranner som skulle ha utplånat både hans makt och folkens rättigheter. Ludvig! Ludvig! ni

hade i grunden samma intresse, ni och folkets stora massa, och ni insåg det inte... När författningen var utarbetad och hade accepterats av er, då hade ni inte längre samma intresse som adel eller som era bröder eller som prästerna: om religionen fick er att förbinda era intressen med de senares, så tog ni ännu miste. De kristna prästerna bör inte vara förmögna... Ni såg hur Katarina satte sitt prästerskap i pension: kallade ni henne gudlös?... O Ludvig! ni var förblindad, men ni var inte brottslig!... Det var således inte ett speciellt och allmänt känt misstag, som Desèze, er oskicklige, om än inte skyldige, försvarare skulle försöka rentvå er från; han var säker på att inte lyckas. Men han borde säga det vi alla kände: det var vårt politiska intresse av att ni bevarades som han borde dryfta; det var argumenten för att döma er till döden som han borde kullkasta genom klara och lysande för-

niftsskäl ägnade att övertyga hela Frankrike. Men ni var inte den man som fordrades för detta. Det behövdes snille och ni ägde inte sådant. Tänk er i stället Mirabeau, eller möjligen Linguet, i sin glans dagar, han skulle ha fått Konventet och hela Frankrike att darra! Hur låter inte medelmåttorna ibland allt gå förlorat...

Jag meddelar här i förväg de reflektioner som jag i själva verket först gjorde medan jag åhörde, och efter det att jag åhört, Desèzes tal. Den 16 januari gick jag hemifrån för att lyssna på honom och jag lyckades också ta mig in. Jag kastade ett öga på dessa stora, inhägnade rum där sjuhundra sittande män skulle döma en konung! Jag såg denne monark, nyss så upphöjd, placerad som en brottsling framför sina domare. Jag blev verkligen förvånad! Men ögonblicket efteråt sade jag mig: "Det är en människa inför sina medmänniskor, det är den svagaste inför den starkaste. Det är en kung inför människor som inte längre vill ha någon kung: han besvärar dem bara. Vad skall de göra av honom?" Dessa tankar gjorde mig förskräckligt trött!... För att komma i bättre stämning kastade jag mig ner i sekleernas ström: jag såg människorna år 1992 läsa vår historia; jag ansträngde mig för att höra dem och jag hörde också vad de sade. Strängheten i deras omdöme skrämde mig! Det tycktes som en del förebrådde oss för att vi saknade medmänsklighet, medan de extrema, precis sådana människor som finns idag, gav oss rätt. Jag tyckte mig se att hela Europa antagit en ny styrelseform; men jag såg också på historiens blad de fruktansvärda konvulsioner som detta Europa utstått! Jag tyckte mig höra läsarna säga till varandra: "Så lyckliga vi är som inte levde under dessa hemiska tider, då människornas liv inte var vårt ett vitten!"

En av deras filosofer utropade: "Tid efter annan behövs dessa konvulsioner för att människorna skall känna värdet av lugn och ro, på samma sätt som det behövs en sjukdom för att man skall känna värdet av att vara frisk. — Men, sade då en av hans medbröder till honom, skulle du ha velat vara den som orsakade konvulsionen eller den som drabbades? — Nej, nej, det skulle jag inte! men jag skulle heller inte vredgats om jag hade varit det. När det onda väl är överståndet och man inte dött därav, är det en glädje... — Ha! vilka pratmakare! utropade en djuping som satt hopkrupen i ett hörn: ni hade varit med. Ni är samma människor som människorna för 200 år sedan. Ni är uppbyggda av deras organiska molekyler: och ni lever i fred, därför att dessa molekyler är uttröttade av att ha varit i krig. Efter lång vila kommer ni åter att vara som de..."

Här väckte mig Desèze.

Efter Desèzes tal, som jag uppmärksamtligen lyssnade till, fördes Ludvig och hans försvarsadvokater åter ut; ett fullkomligt lugn rådde. Man såg inte ett spår av de stora rörelser som våltaligheten kan uppväcka; Desèzes tal hade bara rört honom själv och mig: jag var smärtsamt berörd av bristen på stora bilder och av de stora idéer av nationellt intresse som gått förlorade! Ty i affärer av allmänt intresse, som Ludvigs, bör man lämna individen åt sidan, om han så är kung; tala bara om samhällets intressen! Varken medlidande eller rättvisa, ja inte ens rättvisa, gör något intryck på en nation som tror sig vinna fördelar på att undanröja ett av sina hinder. Jag lämnade salen, genomborrad av smärta; och medan jag drog mig tillbaka sade jag mig: "Jag skulle ha gjort det bättre själv." Det tog lång tid att komma ut, och aftenen föll på. Jag gick hem för att äta

middag, snarare utmattad av trötthet än av hunger.

20-21 januari 1793

Stunden är kommen: domen är avkunnad! Vad är då orsaken till detta handlande som alla betraktade som oklokt?... Det skall jag tala om. I höstas hade det spritt sig ett rykte om att Ludvig skulle föras ut ur le Temple, överlämnas till preussiska armén och att Dumouriez skulle låta honom löpa; man skulle sedan uppta förhandlingar. Detta rykte hade övertygat alla som ville övertygats. För min del väntar jag med att ha någon uppfattning. Innan detta verk nått sitt slut kommer jag dock att vara underkunnig (ty de olyckliga händelserna duggar tätt idag), och jag skall meddela vad jag kommer fram till. Det som hindrade kuppen att lyckas, det var Ludvig själv: man skulle nämligen ha fått lov att döda två uppenbarligen omutliga fångvaktare. Ludvig bedyrade, sägs det, att om man spillde så mycket som en droppe blod skulle han själv skrika och varsko vaktmanskapet. Detta karaktärsdrag är vackert! och om det är sant stod Ludvig högre än många lyckligare kungar... Man påstår att detta kommer att bli omtalat; men att Dumouriez' beteende, vilket stötte tillbaka fienden, bara inbjöd till tystnad. Det påstås att de som ville låta avrätta Ludvig XVI dragit slutsatsen att det var omöjligt att bevaka honom; att om fängelsestraff blev hans lott skulle han hamna i händerna på dem som ville föra honom ut ur fängelset och sätta honom i spetsen för fiendernas, eller emigranternas, arméer; man påstår att detta är orsaken till det våldsamma hat *dödsdoms-förespråkarna* hyser mot *dem som yrkar fängelse*, vilka

de betraktar som verkliga kontrarevolutionärer... Sådana var orsakerna till den förskräckliga händelse som jag nu skall skildra. Är detta också de verkliga orsakerna? Det kommer vi snart att få se. Är de tillräckliga? Ni känner redan min uppfattning om de mänskliga lagarna och om majoriteten som alltid måste respekteras. Alltså säger jag inte mer.

Den 20 januari avbröt jag mitt arbete för att äta middag; jag lämnade min trista boning rysande av oro. Allt var lugnt, precis som vanligt; och sanna mina ord, jag vet också varför. Båda de två partiernas förespråkare hade intresse av att undvika upphetsning: de extrema revolutionärer ville att avrättningen skulle äga rum. De extrema aristokraterna ville också att den skulle äga rum, så att hela Europa skulle rasa av indignation mot vår nation. De fredliga medborgarna, som alltid fruktar oroligheter och som utgör den stora massan, aktade sig noga för att ställa till bråk!... Och detta är en sanning som arméernas anförare aldrig borde glömma; nämligen att huvuddelen av en nation alltid består av fredliga människor och att när man plundrar en stad, bestraffar man de oskyldiga... Jag gick först min vanliga väg, Rue des Noyers och du Foin, Rue de la Harpe och l'Hirondelle, Quai de la Vallée, Pont Neuf, Rue de l'Arbre-Sec, Rue Saint-Honoré, Palais Royal. Där stannade jag för att lyssna. Alla pratade om det slag som riktats mot Lepelletier, av Pâris. Folk talade nästan inte alls om Ludvig. Jag blev väldigt förvånad!... Jag lämnade Café de Foi och gick in på Café de Chartres, vid hörnet av Montansier. Där hörde jag samma sak som annorstädes. Samma samtal, men här talades lite mer om Ludvig.

Det var nu dags att återvända till mitt kvarter. Jag anlände dit klockan fem. Folk

började samlas. Jag hämtade min pik och ställde mig på min plats, fastän utmattad av trötthet. Vår kapten dök upp klockan sex. Min blekhet och mina darringar gjorde att han skickade hem mig igen. "Ni är sjuk, sade han till mig; gå hem och vila." Jag lämnade ledet; men gick i stället, som frivillig, med min pik ut för att se vad som skulle hända.

Klockan sju var vi framme vid le Temple. Klockan åtta trädde Ludvig ut därifrån... Men jag måste här först ge några detaljer som jag har från ett ögonvittne.

Sedan Ludvig fått dekretet, som dömde honom att mista livet, uppläst för sig, hade han ätit middag, gått och lagt sig, sov it och snarkat. I ett ögonblick av ensamhet, direkt efter det ödesdigra meddelandet, hade han dock hört vanka omkring och skrika: "De bödlarna! De bödlarna!" Han hade som biktär begärt att få en icke edsvuren präst som bodde på Rue du Bac: vilket också beviljades. Han stängde in sig ensam med honom. Han hade redan upprättat sitt testamente, med hjälp av denne präst, på kvällen den 26 december. Han träffade sin familj men tog inte avsked. På morgonen väcktes han av Cléri på order av två stadsfullmäktigeledamöter som skickats dit av Kommunen. Han steg upp. När Kommunens representanter infunnit sig bad Ludvig den ene av dem, prästen Jacques Roux, att ta sig an ett paket som skulle överlämnas till stadens myndigheter. Jacques Roux svarade: "Det kan jag inte: jag är hitsänd för att föra er till avrättningsplatsen." Ludvig svarade: "Det är rätt", och gav någon annan i uppdrag att ansvara för att paketet nådde sin destination.

Han gav sig av klockan åtta, i borgmästare Chambons vagn, ensam tillsammans

med sin biktär. Två dagar tidigare hade hans juridiska biträden blivit entledigade. Han färdades på boulevarderna mellan dubbla led av nationalgardister som motade tillbaka alla dem som försökte korsa hans väg. Han färdades långsamt. Han anlände till Place des Tuileries, f.d. Place Louis XV, kvart över nio. Han steg ur vagnen. Vid foten av schavotten band man ihop händerna på honom; fria händer skulle kunna störa giljotinen arbete. Han klev upp. Militörkesterens instrument brusade. Han tog några steg framåt för att tala, fram mot kanten av schavotten: instrumenten tystnade för en sekund; men en order från generalmajoren fick dem att fortsätta spela. Ludvig talade: ordet *för låt* var det enda som hördes. Sedan skarprättarna fått klarsignal förde de honom åter fram till giljotinen, och innan man ens hann blinka upphörde han att leva...

Ludvig var ingen vanlig tyrann: han var född på tronen. Skyldig som kung var han oändligt mer skyldig som individ. Följaktligen dömdes han också som sådan; och det är alltså skillnaden mellan honom och Karl I att den senare dog som kung medan Ludvig XVI inte längre var det! När herrar som Desèze och Malesherbes argumenterade för kungamakten var de ute i ogjort väder. Och om han varit kung, än sen?... Man är aldrig oskyldig när man medverkar till att stört sin egen nation i anarki och olycka!... Han var en förrädare, som förrådade sitt land! detta är det största av brott. Kunde nationen döma honom och avrätta honom? En tänkande människa kan inte ställa frågan så. Nationen kan allt inom sina egna gränser; nationen har den makt som mänskligheten skulle ha om en enda nation, genom en enda regering, styrde över hela jordklotet. Vem skulle då

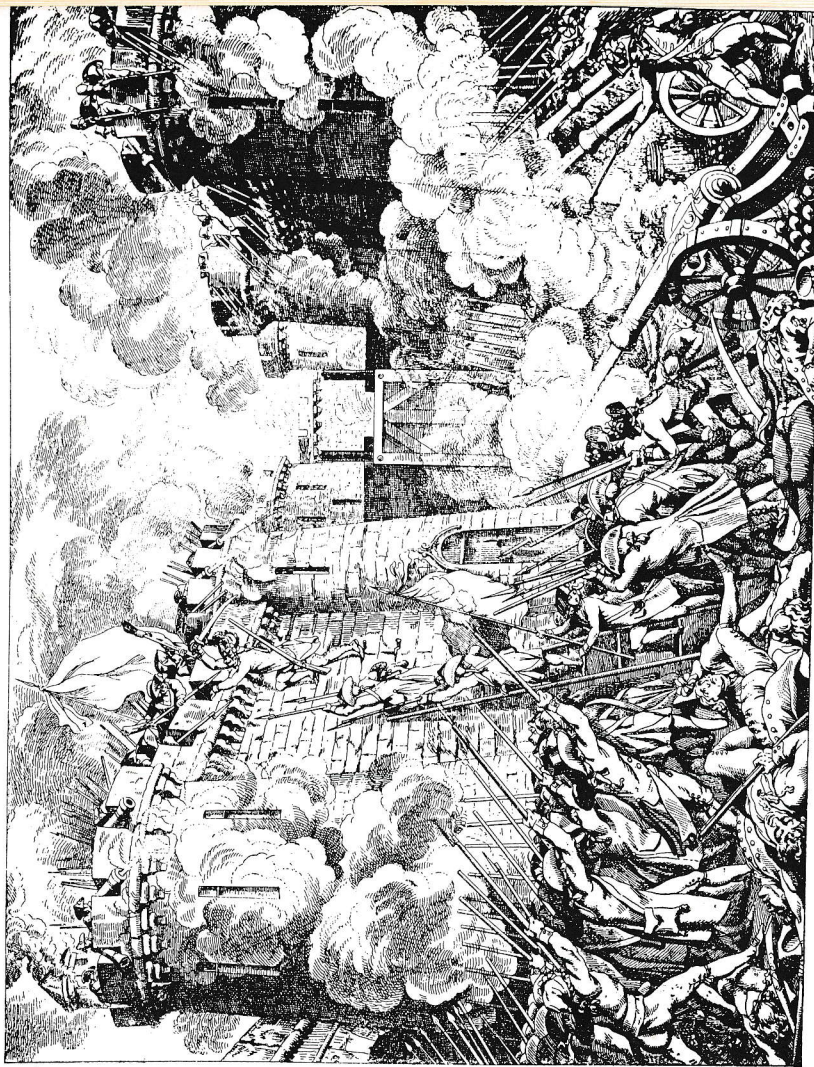
våga ifrågasätta mänsklighetens makt?... Det är denna obestridliga makt, känd av de gamla grekerna, som får en nation att offra t.o.m. en oskyldig och som fick dem att landsförförvisa Aristides och döma Fokion till döden. O sanning, som mina samtida icke till fullo har insett, vilka olyckor har inte förorsakats dem genom denna bristande insikt! Emigranterna och prästerna roade sig med att spekulera över vad man kunde göra dem om lagarna följdes strikt efter bokstaven, och sedan beskyllde de nationen för orättvisa! De reste sig upp mot nationen! Och när detta nya brott, det största av alla, straffades med döden, ropade de *barbari!* Medborgare, uppställ de sanna principerna och avvik inte sedan från dem! Blanda inte samman tider av revolution med tider av fredligt regerande under lagarna! Framför allt, återopa inte mot övervåldet, som man gjort idag, skydd av den lag ni inte vill erkänna: det är barnsligt och inkonsekvent! Ni står utanför den lag som ni ej vill kännas vid; denna lag är inte skyldig något som helst beskydd; desto värre, den berövar t.o.m. möjligheten att återopa naturrättens lagar! Det är stränga principer! men de är rättvisa.

Jag vände förundrad hem: alla var i samma sinnesstämning; ja, bestörtningen

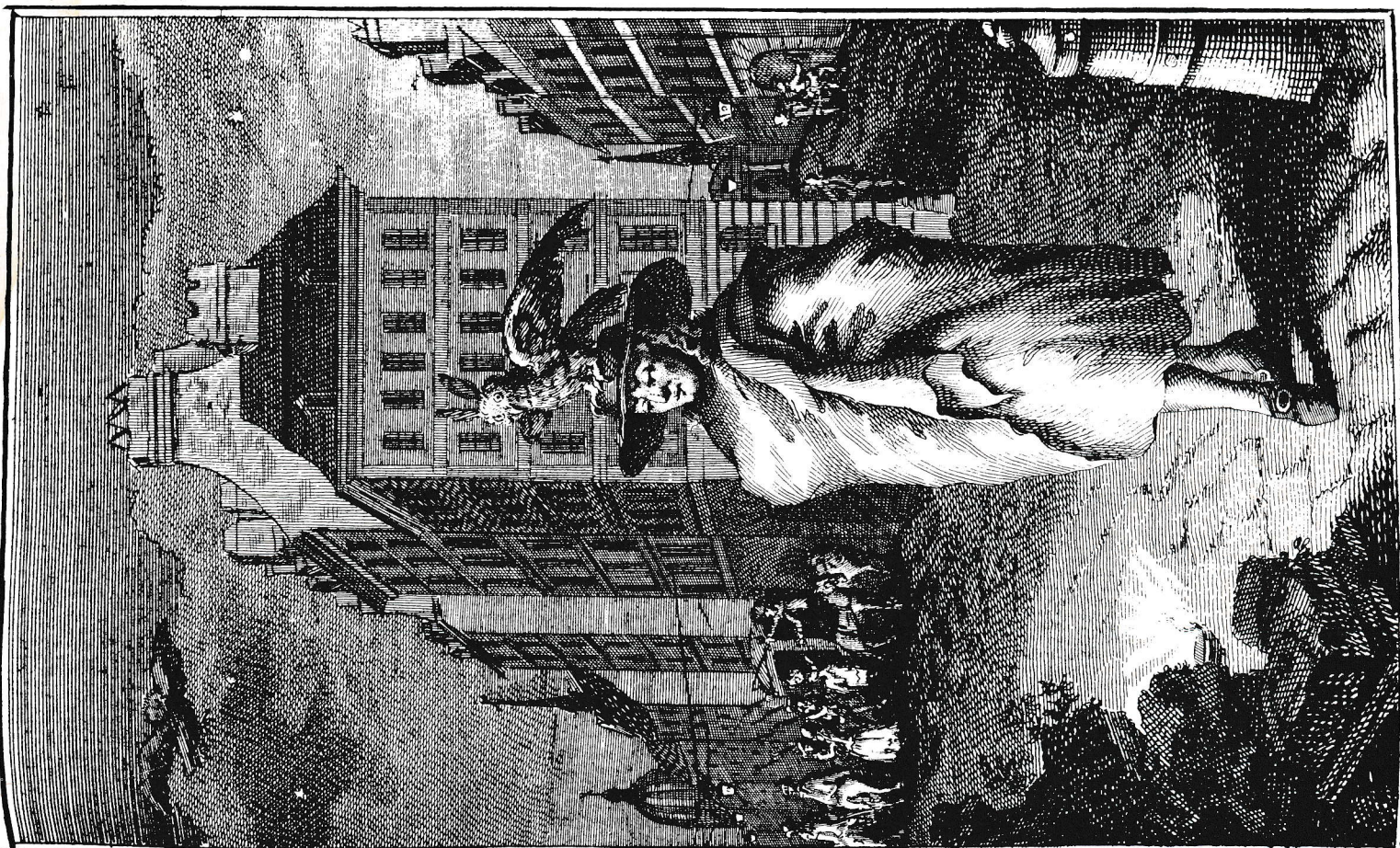
var allmän!... "Han var ändå bara en människa!", sade de filosoferande makarna. Ja visst: men denna människa stod i ett direkt förhållande till varje enskild individ i hela Frankrike: var och en såg i honom en personlig bekant; en man vars namn oupphörligt klingade i öronen; en man i vars namn allt gott och allt ont gjorts under lång tid! Han var bara en människa; men han var samtidigt den gemensamma nämnaren för tjugo fyra miljoner människor! Därför var bestörtningen allmän. Men i och med att Ludvig blivit rättvist dömd av nationen, var han inte längre någon brottsling. Han kunde till slut åsättas tyrannens förhatliga namn, och han hade verkligen gjort tillräckligt mycket ont för att förljuna det. Jag är för min del en god medborgare, saktmodig, human, inte alls federalist, än mindre anarkist, ingen samhällsomstörtare. Fastän övertygad om det otillräckliga i mänskliga lagar inser jag samtidigt att ett samhälle inte skulle kunna existera utan sådana. Jag inser mer än så: att man inte bör röra vid lagen annat än med största varsamhet; den konvulsion som uppstår om man ändrar lagarna framkallar alltid den verkligt onda, och nog så märkbara, effekterna av att människor plötsligt släpper alla sina gamla, inrotade vanor.

Övers. Margareta Zetterström

På följande sidor presenterar Jan Myrdal några bilder från Franska Revolutionens dagar. Jan Myrdal och Gun Kessle håller just på att färdigställa utställningen "Revolutionens bilder", som skall vandra runt på museer och bibliotek i Sverige hösten 1989.

Detta anonyma tryck bär texten: Denna fästning inför vilken den store Condés mod stäcks och vilken de största fältherrar bedömt som ointaglig angreps tisdagen den 14 juli och erövrades av Paris medborgare vilka med stor tapperhet gripit till vapen för att försvara sin frihet och rädda fosterlandet.

Le COURRIER FRANÇAIS

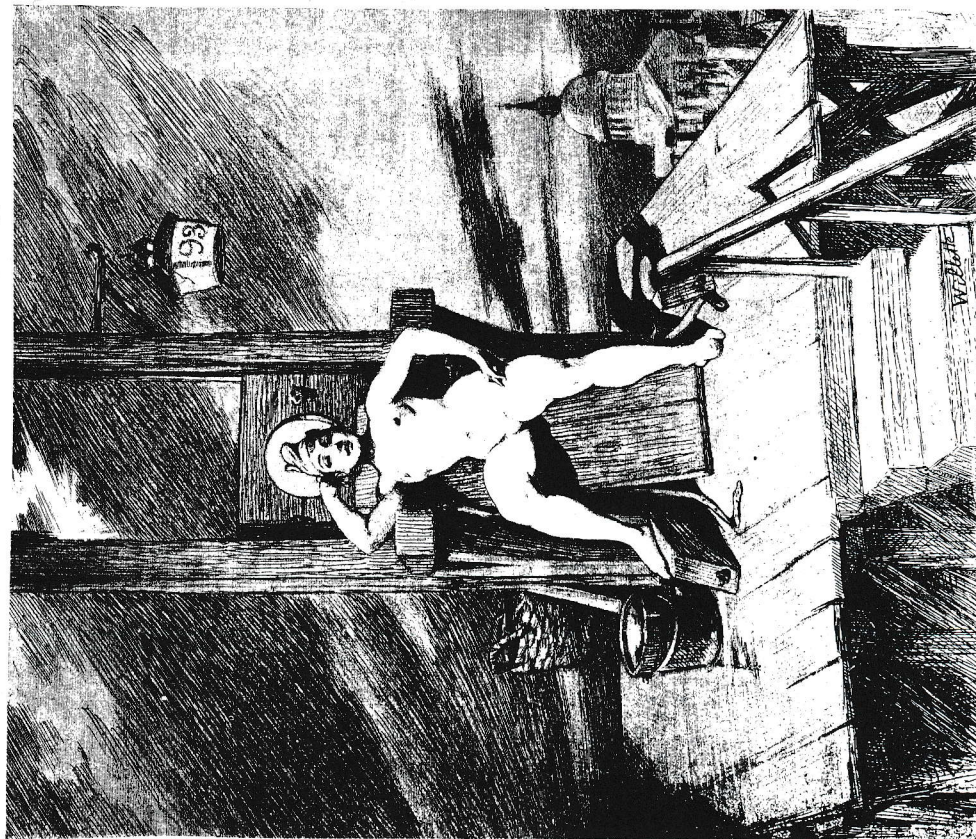
ILLUSTRÉ PARAISSANT TOUS LES SAMEDIS

Littérature • Beaux-Arts • Théâtres • Médecine • Finance

ABONNEMENTS PARIS & DÉPARTEMENTS
SIX MOIS... 9 fr. — UN AN... 15 fr.
ÉTRANGER (Union Postale)
SIX MOIS... 10 fr. — UN AN... 18 fr.
Envoyer le mandat en un mandat ou deux Postes.

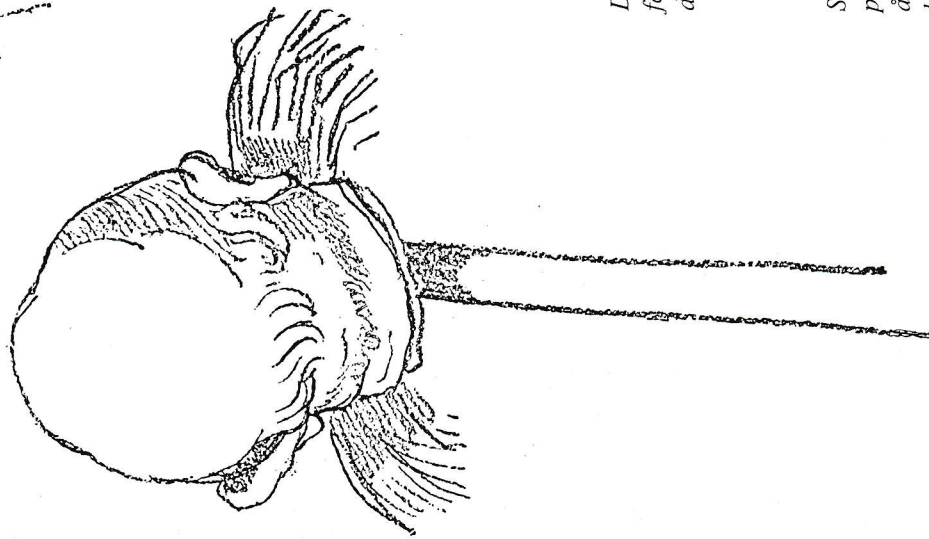
BUREAUX & ADMINISTRATION
14, rue Séguier, Paris
Directeur : JULES ROQUES
Secrétaire de la Rédaction : L. BÉGIN-MAÏS
Les communications doivent être adressées aux bureaux.
PAIS DIVERS... 10 fr.

POUR LA PUBLICITÉ
Espaceur sur Bureau du COURRIER FRANÇAIS
Les 1ers lignes 40 centimes, 10 lignes 30 centimes, 20 lignes 25 centimes, 30 lignes 20 centimes, 40 lignes 15 centimes, 50 lignes 10 centimes, 60 lignes 8 centimes, 70 lignes 6 centimes, 80 lignes 5 centimes, 90 lignes 4 centimes, 100 lignes 3 centimes.

Inför hundraårsminnet av Revolutionen skildrade den ibland vänsterinriktade Adolphe Willette för Tredje Republikens mer smårotiskt än socialt revolutionära konstborger-skap och intelligencia den revolutionära demokratis lockelse och fara.

Den 22 juli 1789 greps generalintendent Joseph Francois Foullon av folket och hängdes vid en lyktstolpe på Grèveplatsen i Paris. Hans huvud bars därefter i triumf genom gatorna med en höttapp i munnen för att han under hungersnöden hänfullt sagt "om packet saknar bröd kan det äta hö".

Den unge konstnären Girodet, en av Davids favoritelever, tecknade Foullons huvud när det bars fram genom gatorna.

Strindberg använde teckningen under den politiska uppgörelsen på tioalet för att åskådliggöra hur det kunde gå för överklass och ackaparörer om de inte beträdde sig.

N°. XXVI.

L'AMI DU PEUPLE,

ou

LE PUBLICISTE PARISIEN,

JOURNAL POLITIQUE, LIBRE ET IMPARTIAL,

PAR UNE SOCIÉTÉ DE PATRIOTES.

Et rédigé par M. MARAT, Auteur de l'OFFRANDE
à LA PATRIE, du MONITEUR, & du PLAN
DE CONSTITUTION, &c.

Vitam impendere vero.

VERSAILLES ET PARIS.

Du Mardi 6 Octobre 1789.

Trame odieuse contre la Nation. — Moyens de
faire face aux besoins de l'Etat. — Denon-
ciation de plusieurs Membres indignes de dis-
tinguer le Comité de l'Hôtel de Ville.

Hôtel de Ville de Paris.

Pour se laver d'une imputation malheureuse-
ment trop fondée, l'Assemblée des Représentans
de la Commune s'est oubliée jusqu'à faire afficher
contre moi un Placard injurieux. Je serois indi-
gne de la confiance dont le Peuple honore son
incorruptible défenseur, si ma loyauté pouvoit

Cc

Je suis le véritable père Duchesne, foutez :

LA MINE ÉVENTÉE,

ou

La Grande Colère

du

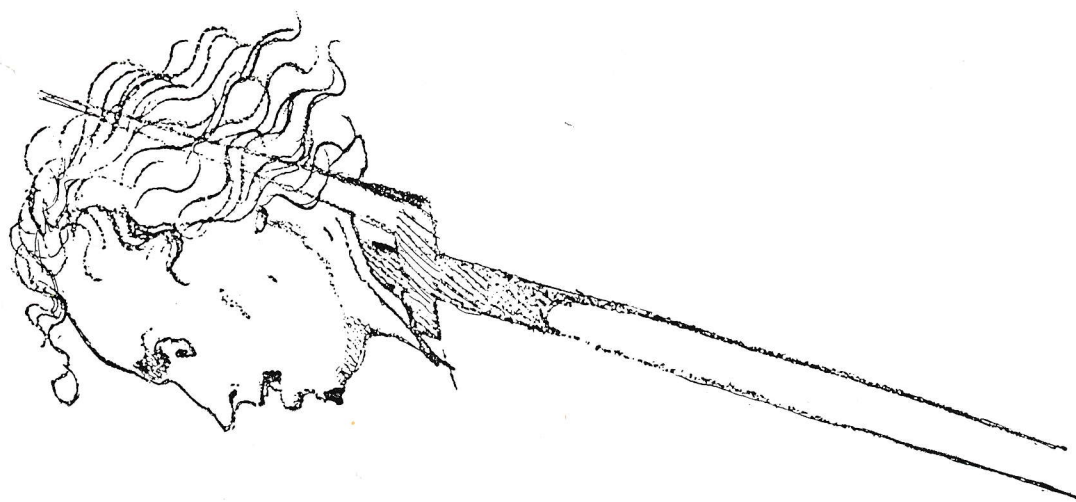
PERE DUCHESNE,

A la découverte d'un nouveau projet de contre-
révolution, annoncé pour le 25 Août.

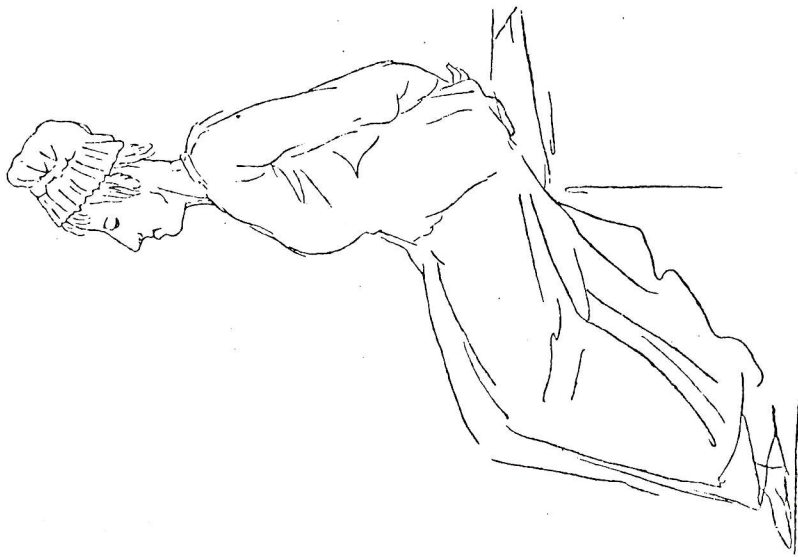
Le plus difficile à écorcher, c'est la queue, dit
le proverbe. Je m'étois toujours douté que la fin
de la Constitution nous amèneroit quelque foute

70

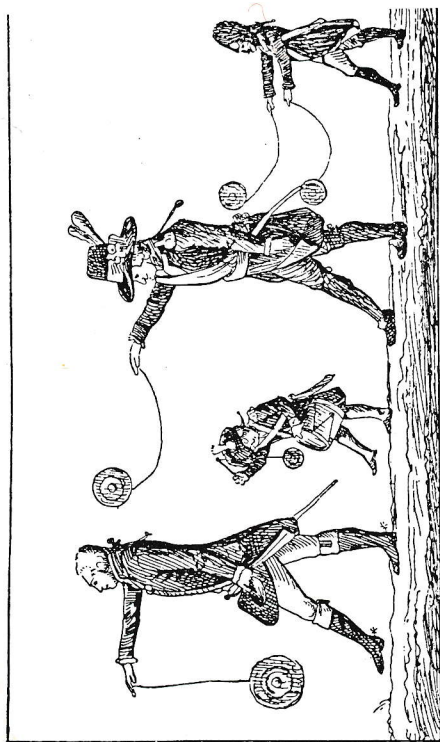
Jean-Paul Marat drev i sin tidning L'Ami du peuple revolutionens vänsterpropaganda.
Efter det att han mördats blev Jacques René Hébert med sin tidning Le Père Duchesne
vänsterns företrädare. Han företrädde den revolutionära Kommunen mot den mer
moderata Konventionen. Robespierre kämpade mot vänsteroppositionen och drev fram
att Hébert och hans vänner avrättades på våren 1794. Strax därefter kunde höger-
krafterna besegra också Robespierre.

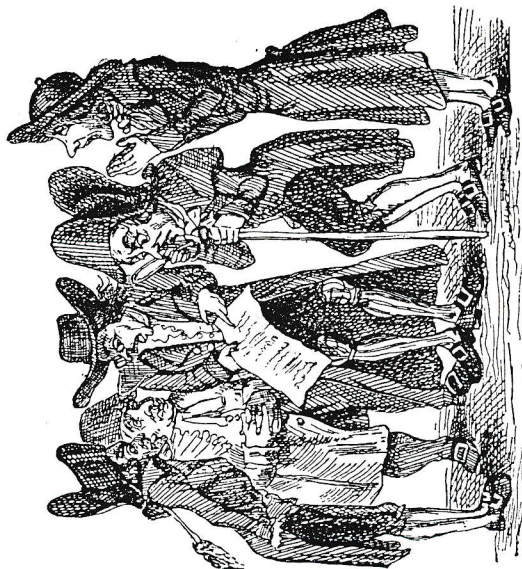
Markis de Launay var Bastiljens guvernör. Efter dess fall bars hans huvud på en pik
genom Paris gator. Girodet tecknade.

Marie Antoinette på väg till avrättningsplatsen tecknad av David.

L'général vat en guerre, Air Avec roial bonbon
 -Mironon ton ton Mironaine, Et le roial pituite
 L'général vat en guerre, de Mallorougk Mironon ton ton Mironaine
 Avec roial bonbon, Contre les Emigrants Et le roial pituite

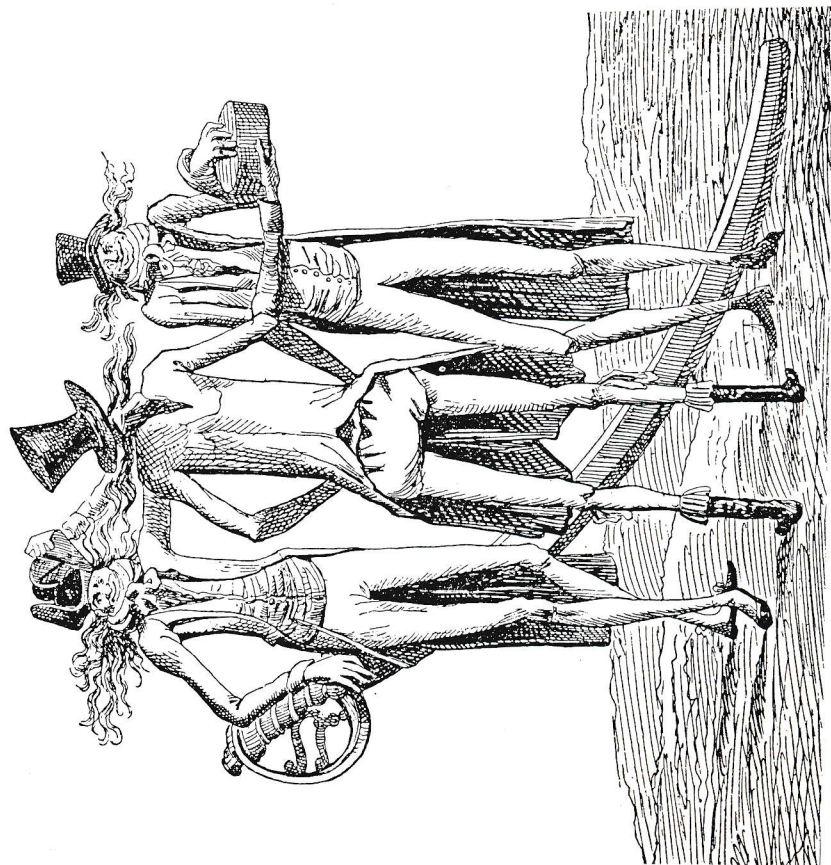

LES ÉMIGRÉS.

Revolutionskariktyrer mot emigranter och kontrarevolutionärer.

Trälär

av Bo Kramsjö

Åren 1984-86 arbetade Bo Kramsjö i Bangladesh. Där var han genom folkrörelseorganisationen Proshika engagerad i folklig mobilisering och organisation. Här berättar Kramsjö om kontraktsanställdas arbetsvillkor och om en tjänstefolkskultur, som det inte var alltför länge sedan vi blev av med här i Sverige.

Det låter rena medeltiden om ordet. På bangla kallas det rakal, på engelska bonded labour. Det kan inte bli annat än trälldom eller slaveri.

De arbetar bara åt stora jordägare. På årskontrakt med en årslön runt 2500-3000 taka. En svensk krona motsvarar fyra taka. Arbetet börjar vid fyra-fem på morgonen och håller på till tio på kvällen eller till midnatt. De gör allt. Kreatursskötsel på morna, dagarna fulla av jordbruksarbete på fälten. Här odlas året runt. Allt arbete utförs med muskelkraft. Alls ingen risk för "sviktande sysselsättningsunderlag". Somliga eftermiddagar och kvällar går åt till att transportera jordbruksprodukter till marknadsplatsen. På huvudet,

med bamburaft över ena skuldran eller med oxkärra. Här odlas det överskott för försäljning. Så behöver kreaturen åter sitt innan arbetsdagen är över.

Aldrig är de lediga. Inte ens till årets största muslimska högtid, Eiden, får de ledigt. Förutom årslönen har de fritt husrum och mat. Det innebär en bänk att sova på eller en bastmatta att rulla ut. Tre mål mat om dagen. Ris med billigast tänkbara linssoppa, kedjuri, för inte så länge sedan ansett enbart som kraftfoder åt nötkreaturen. Eller ris ihop med säsongens grönsaker i en currystuvning. Varje år får de dessutom två lungis, höftskynken, två gamsas, svettdukar, två genjis, undertröjor, och en chador, sjal, att svepa om sig

vintertid. I present till Eid brukar en second hand skjorta delas ut.

De säljer sin arbetskraft i förskott, betalas kontant först när ett arbetsår är avslutat. Eftersom de bor avskilda från sina familjer, måste de ta ut förskott på kontantlönen för att kunna försörja familjen. I den mån

man kan tala om försörjning. Eller också lånar de helt enkelt av jordägaren. De blir slavbundna till sin herre, som alls ingen-ting har emot denna bindning. Han kan alltid sparka ut dem, närhelst han önskar.

Deras arbetstid är tre till fyra gånger längre än vanliga lantarbetares. Ingen ledighet. Även deras lön, totalt sett, är tre till fyra gånger lägre än de jordlösa daglönarnas. Här finns givetvis inga som helst motsvarigheter till sjukförsäkring.

Det finns några, kanske många, hundratusen människor som lever under dessa villkor i Bangladesh. Ja, inte bara här. När lukten av människovärde börjar reta deras näsborrar, då håller något stort på att hända. Det gäller allas värdighet.

1945 avskaffades statarsystemet i Sverige. De unkna drängkammarnas tid är inte avlägsen. Många ännu levande svenskar har fostrats till att snabbt smeka av sig huvudbonaden, bocka och sänka blicken inför herrskapsfolk. Vi har ännu långa kliv att ta, innan det fulla och jämbördiga människovärdet har erövrats.

I Bangladesh har man just börjat.

Tjänare

En partiledare som kallar sig progressiv och vänster står och dundrar på i talstolen inför hundratusen entusiastiska åhörare. Han brännmärker alla exploaterare av fattigfolk, dessa kapitalismens verkställare som håller folk i misär. De som förtrampar de många och bekämpar

varje deras försök till människovärdiga livsvillkor. – De besuttna lever på de förtrycktas ryggar. Dom ska rivas ner och ett samhälle av rättvisa och värdighet för alla ska byggas, ropar han ut inför den mäktiga folkmassan.

Han är en man ur den övre medelklassen. Efter mötet far han hem tillsammans med en samling partifolk. De sitter ner och resonerar. Utläggningar om exploateringsmönster, djuriska former av utsugning och de härskaandes alla olika former av förtryck fyller luften. Indignerat och häftigt diskuteras de nästan omöjliga liv, som den välutvecklade exploateringen tvingar de många fattiga till.

Ingen av dem lägger märke till de förstummade tjänarbar, som skvätter omkring vid deras ankomst. Som snabbt satts i arbete för att fixa fram te, ständigt till hands för deras service. Alla de som sköter inköp, matlagning, städning, disk, tvätt, barn tillsyn ja nästintill allt för det köpstarka övre skiktets välfärd. Egentligen är det dom, bland många, diskussionen handlar om. Men att den tjänare, som

just fått en känga för bristande uppmärksamhet gentemot sin herre, skulle vara en av de många obehagligt exploaterade, det slår inte de församlade. De många osynliga tjänarna runt omkring dem är så självklara komponenter, att kopplingen blir dem omöjlig. Det är i detta vardagsrum den sociala omstörtningen diskuteras så ivrigt. Men aldrig att man tillät de stora orden om social förändring att i levande livet realiseras under detta tak. Nog vet dom hur man tas med enkelt tjänstefolk! Dom ska hållas kort! Fängslade i sin klasstillhörighet diskuterar de revolutionens strategi, dessa välmående och servicekrävande övre medelklassintellektuella, alltmedan tjänarandarna

Foto: Bo Kramsjö

smyger omkring, alltid tillstades. Där finns inga samband mellan de båda delarna.

Det har hänt att man kommit hårt överlastad, bärande på något tungt. Folk med pengar bär inte bördor, det är nedlåtande med fysiskt knog. Och eftersom alla vingar för enkelhetens skull antas vara väl-situerade, etnog så rimligt antagande, kan mitt kånkande se onormalt ut. Ibland har någon ur mellanskiktet kommit till undsättning på ett för hans klass mycket typiskt sätt. – Du ska inte bära, utropar han. – Säg till mig så ska jag hjälpa dig! Visst! Så ber man då om hjälp nästa gång. Man-nen dyker upp och vad gör han? Jo, hans hjälp består i att han tillkallar närmsta tillgängliga kroppsarbetare, eller enkelt folk som det heter i hans mun, och sätter denne i arbete. Det är den fullkomligt självklara och ryggmärgsmässiga reaktion-nen hos hans klass, med all den pondus som uppfattningen att vara förmer kan åstadkomma.

Det var inte så länge sedan de bättre be-medlade i Sverige försåg sig med tjänstefolk. Hembiträdenas och jungfrukamrar-nas tid är inte alltför avlägsen. Att ha barn-flickor anställda var inte ovanligt långt in på sextioalet. Snart blev det för dyrt. Fenomenet tjänare verkar mest vara en kostnadsfråga. Kostar dom lite behövs dom i tusenden.

I Bangladesh är tjänsteandar en livs-nödvändighet för de övre skiktens hela livsstil. Särskilt städernas medelklass och uppåt kräver stora mängder service för att kunna klara av att leva anständigt efter sina måttstockar. Småflickor i köket eller som barnflickor, ofta tillsammans med mer erfarna tjänstekvinnor som har ansvar

för hela hushållets skötsel. Husets härskar-inna arbetar inte, hon bara leder och fördelar arbetet. Anning förstör bröstens yppighet och överlämnas därför ofta till anställda ammor. De lite mer väl-situerade har manlig kock och chaufför. Har man trädgård behövs trädgårdsmästare och vanligtvis en nattvakt som vakar över egendomen när staden sover. Det tycks inte finna några gränser för deras behov av serviceandar.

Sedan konfektionsindustrin börjat ropa efter billig kvinnlig arbetskraft de senaste åren, har paniken ibland varit snubblande nära bland många anständiga medelklass-fruar. Många unga kvinnor har lämnat slavgörat i mörka kök under gnatiga kär-ringars piskor utan ett uns av rättigheter, och finner stenhårt lönearbete i konfek-tionsindustrier till oanständigt låga löner vara enorma lyft i sina liv. Visserligen långa arbetsdagar men dock begränsad arbetstid. Dom kommer ut ur medelklass-familjernas trånga tjänarvärld och trots villkoren i de snabba klippens konfek-tionsindustrier, har de tagit sina första emanciperade steg mot någonting som luktar frihet.

Men medelklasskvinnorna rasar över hur svårt det blivit att få tag i tjänstefolk. Och uppnosiga börjar dom bli! Börjar mumla om lön och säng att sova i! Upprörande! Försvinner från sin tjänst efter minsta uppsträckning! Inte det min-sta ansvar för medelklassfamiljernas väl och ve verkar dom ha. Fast ännu finns det rätt gott om småflickor från fattigfamiljer. Dom kostar mest bara maten och lite kläder. Men dom är inte mycket att visa upp för världen.

Även bland biståndsfolk är det nästintill regel att man håller sig med tjänstefolk.

Foto: Bo Kramsjö

Mest har det nog att göra med hur enastående billig arbetskraften är. För 3–400 kronor i månaden får man en kock

"Djursholmsfamilj

söker kunnig och ansvarsställande hemhjälp. I arbetsuppgifterna ingår bla städning, matlagning, servering, inköp etc.

Flexibel arbetstid. Körkort nödvändigt. Eventuellt kan gift par ifrågakomma för ökade sysslor såsom fastighetsskötsel och chaufförsuppgifter.

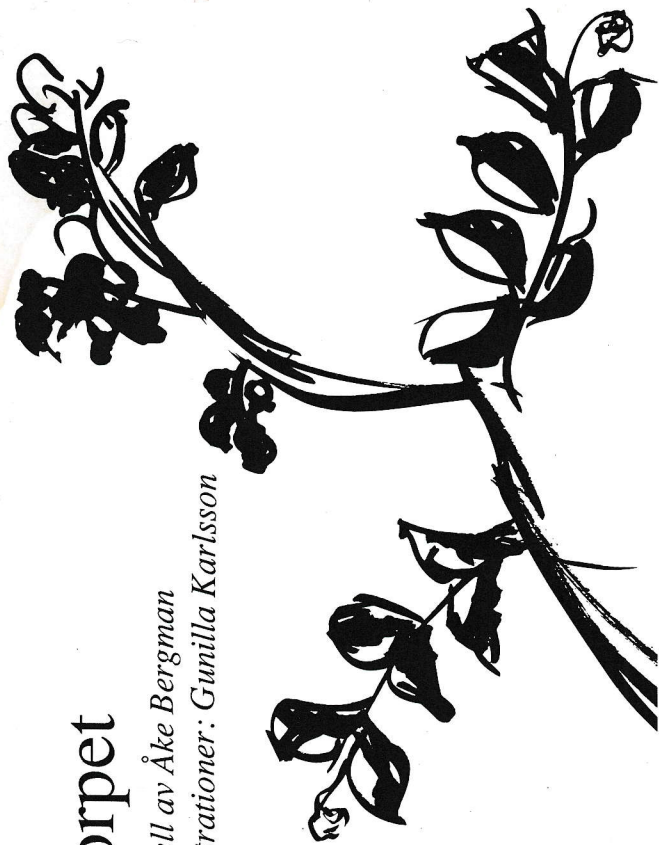
Svar till *Trivsamt miljö*"

Heja Sverige?

Under "Husligt arbete" i DN finner man

Torpet

Novell av Åke Bergman
Illustrationer: Gunilla Karlsson

- Titta, skrek Mia med sina redan smult-
ronröda läppar och pekade mellan gran-
och tallstammarna, där ligger det ett över-
givet hus.

Framför oss stod en liten träkåk byggd i
två våningar. Den låg mellan snabbt
växande aspar på en liten upphöjning med
granskogen bakom sig. Åt andra hållet,
bortom det nästan igenrasade kron diket,
slutade ången mot en liten tjäm. Med
undantag för vår sida var resten av
stränderna branta och risiga av ogallrad
skog. Strax väster om boningshuset låg
ladugården med bås, kätte och stia för
hästar, kor och grisar. Den avslutades med
en tillbyggd del som rymde en tung och
rostig harv, yxor, några vagnar, två plogar
och annan jordbruksutrustning som inte
använts på flera decennier. På kåkens
sydsida stod några päron- och äppelträd
och en låg, spretig hallonhäck som kanske
var den som fått vildbuskarna att rota sig
längre upp i skogsbrönet.

Kåken var i dåligt skick. Trästegen hade
ruttnat nertill och vält omkull. Fönster-
rutorna på bottenvåningen var krossade.
Takpannorna var trasiga eller låg på fem-
åttio med breda glipor där vattnet trängde
ned. Knutarnas vita färg hade flagnat, dör-
rens gångjärn rostade och den på längden
spruckna flaggstängen skulle nog knäckas
under höststormarna.

De öppna fönstren satt så lågt att vi
kunde klättra in utan besvär. Trots damm
och smuts såg vi då att det yttre inte
berättade allt, för huset hade klarat sig
skapligt fastän det hade stått där länge utan
tillsyn. Strömmen var bruten men led-
ningarna hela. Vattnet rann först rostbrunt
men sedan klart ur kranarna i köket. Gol-
vet var visserligen svankryggt i kamma-
ren men utan fuktfläckar. Visst skrevade
skåpdörrarna och nog var tapeter och färg
illa åtgångna, men det var sådant som
kunde fixas med hjälp av Beckers, Alcro
och litet god vilja. Detsamma gällde ytter-

taket, för trots att vattnet runnit in både
intill skorstenen där plåten lossnat och
längre ut där det tredje tegelvarvet
saknades verkade taket ha överlevt åren
rätt bra.

Tjejerna blev överförtjusta efter att ha
inspekterat de båda rummen ovanpå, kö-
ket och kammaren nerpå och räknat bus-
kar och fruktträd och upptäckt att det fanns
ett torrdass intill som fortfarande hade
väggar, tak, dörr och fönster kvar. Jag var
mest glad över de myggnät som låg i det
ena båset, för utan gallring skulle den täta
vegetationen runt huset snabbt ge oss kli-
ande besvär.

De båda karlarna på byggnadskontoret i
Säter var hyggliga och hjälpte oss genast
att leta fram rätt fastighetsbeteckning på
sina kartor. Sedan tog det inte mer än två
dagar innan vi hade skrivit under ett hyres-
kontrakt på ett år med den gamla änkan
som ägde marken. För knappt ett tusen
fick vi rätt att hyra kåken och att husera i

den som vi ville. Gumman lovade dess-
utom att vi skulle få ta över torpet året
därpå till hyggligt pris om vi ville.

Entusiastiska som fan över att ha fått en
sommarmstuga så billigt drog vi genast dit
med trasor, spacklar, färg och sandpapper
och började att snygga upp. Erik, Ingrid
farsa, ställde upp på lediga dagar. Liksom
Kjelle verkade han vara kusin med varje
spik och skruv medan allt smitt, klippt och
draget däremot bugade sig djupt när Berg-
man och jag närmade oss med tumstock,
hammar och skruvmejsel.

På ett par veckor hade vi fått kåken be-
boelig. Knutarna var vita igen och fordret
falurött. Plåten låg dikt intill skorstenen.
Nytt hjärttegel täckte de förut läckande
hålen. Ljusa, mönstrade tapeter, nya tak-
lampor och spröjsade fönster fick torpet
att stiga i värde åtskilliga tusen tack vare
allt jobb vi lade ner med vännernas hjälp.
När allt var skinande nytt och blankt, blev
Marja och Mia ut bland buskar och träd

tillsammans med Trädgårdsmästam. Med hans hjälp gallrade och planterade, klippte och beskar flickorna allt de vågade röra under sommarens blomningstid medan Bergman och jag gick loss på den förbuskade ängen och rensade den på sly och enstaka unggrannar tills även uteplatserna lockade fram nöjda leenden från var och en som begrep sig på växtriket.

Styvt två veckor efter det att Mia först hade fått kom på kåken hade vi inflyttningsfesten. Dit kom nästan alla vi kände med kurrande magar och tog för sig av allt som Mias morsa, Kristina, fixat till själv-mant. Det var senapssill och två-tre sorter till ur hennes glasburkar, och köttbullar och prinskorvar från samma källa. Dill, persilja och tidig potatis lät Trädgårdsmästam sjukhuset bjuda på. Efterrätten stod Kia för. Det var nyplockade smultron från skogsbrynet. Bergman och jag höll med snaps och öl.

Festen började med mat mitt på dagen under Trädgårdsmästarns frigång och fortsatte med dans, grogg och pilkastning under kväll och natt. Den avslutades i gryningen med att vi alla näckade i tjärnen.

Därmed var torpet invigt. Det blev där efter utflyktsmål för inte bara oss fyra som hade kontraktet utan även för övriga som hade gett oss ett handtag under reparationsnema och för dem som på annat sätt ingick i kretsen runt gänget.

Tjärnen utgjorde skogens mörka öga. Den lockade och dränkte trötta älgar vintertid, men var för liten för att kunna ge oss oro och annat än smult vatten. Bortsett från fiskarna och sjöfåglarna var ekan därför det enda som rörde upp den oftast blanka ytan.

Vi hade fått ekan av Gunnar och Kristina, Mias föräldrar. De kom ut oanmälda till oss en eftermiddag före invignings-

festen med en vagn på släp. Där låg den eka som han hade köpt av en av gubbarna på sågen i Stora Skedvi några år tidigare.

– Vi hade i alla fall tänkt skaffa oss en båt i stället, mumlade Kristina generat när vi handlade för den gedigna presenten. – Jag lägger i ekan på en gång så att hon får svälla ihop, sade Gunnar som strukit den brun invändigt ner till näst sista bordet och svart utvändigt i botten.

Där låg ekan hela sommaren. Flickorna tog den ibland för att komma ut på det myggfria vattnet när de solade. Bipper sköt ut mer årorna för att få vara ifred med sig själv, och ett par gånger lånade den unga, magra bondmorän i gården intill ekan för att ta sig över till motsatta sidan där hon klättrade upp för branten till en kantarellgul glänta ovanför klacken.

Kjelle, Bergman och jag använde den flatbottnade ekan oftast och rodde nästan

alla lediga dagar i den mellan tjärnens abborrsinna risvålar och grundet mitt i tjärnen där vi brukade låta flugorna dansa över ädelfiskens munnar, över helgerna fick vi ibland sällskap av Mias farsa, Gunnar. Liksom vi tyckte han om att försöka lura ut var gäddan och öringen gick i sol och åska, på morgnarna och i de stilla kvällar som den vindskyddade grytan i berget gav. Abborren var lättmetad. Efter som tjärnen var ofiskad sedan många år var de flesta små, men enstaka gånger drog vi upp större bitar som rödögda och sprattlande stack oss i handflatan med ryggen när vi plockade ur krokarna.

Men fisket var inte enda skälet. Även om det inte nappade alls tyckte vi om tureerna på tjärnen. Det var lugnt där. Ingen heisade och krävde besked. Där fanns det tid att språka och att tuga.

Trender och vändpunkter

Bokanmälan av Mats Miljand

Margareta Zetterström. JAG HATAR DE LIKGILTIGA. Kritik och essäistik 1976-1988. 251 s. Kulturfront 1988. Pris: ca 150:-

ISBN 91-86778-12-9

Intellektuella älskar att beteckna sig själva som samtidens samveten, oftast med orätt. Jag har aldrig hört Margareta Zetterström ta så stora ord i sin mun. Men i sin publicistiska verksamhet uppfyller hon mer än de flesta kraven på personlig hederlighet och intellektuell integritet. Antagligen är det därför jag tilltalar av bokens djärvt provo-

cerande titel, som presenteras i en anmälan från 1981 av Carl-Göran Ekerwalds översättning och urval av Antonio Gramscis *Brev från fängelset*. Den komprimerar utmärkt drivkraften bakom hennes mångåriga och vittförgrenade författarskap, inte minst här i *Förr och Nu*.

Oavsett trendernas omkastningar i vårt lilla verklighetsfrämmande och nästan alltid obsoleta kulturetablissemang har hon envist fortsatt att skriva "litteraturkritisk tidshistoria", som hon själv betecknar sin essäistik med ord lånade av Stig Ahlgren. Oförväget formulerar hon i sina essäer de

besvärliga frågorna om en folkets kultur, om nationens frihet och de intellektuellas uppgifter i klassamhället.

När Margareta Zetterström nu utkommer på *Kulturfrontförlag* med ett urval av sin essäistik kan vi skönja början till en reell vändning inom litteraturen och det av två skäl.

Hennes artikelurval utgör faktiskt den första kunniga och lyhörda sammanfattningen av vad som skett inom svensk litteratur från början av 70-talet och fram till nu. Genom sitt konsekvent radikala perspektiv, sitt engagemang och sitt personliga tonfall och genom väl valda punktnedslag i den svenska litteraturen, förmår hon beskriva både det som varit och det som tillkommit. I sina artiklar skildrar hon skeendet medan det tar form och sammantagna sammanfattar hennes essäer epoken genom att de på ett klargörande sätt beskriver de svängningar som några av våra mest namnkunniga författare genomgått.

Jämför den Sven Delblanc som 1971 håller det traditionella vårtälet till studenterna i uppsala:

"Våren är en högljudd agitator, en demonstrant utan tillstånd av polisen..."

Delblanc manade vid det tillfället sina åhörare att misstro sin egen misströstan och framför allt att misstro "nihilismens och hopplöshetens förespråkare".

1985 talar Delblanc åter till studenterna men nu om "kulturens arv" och "generationers möte".

Och nu det andra skälet till varför vi kan skönja en vändpunkt. Det ovanliga med Margareta Zetterström är att hon kombinerar den omfattande beläsenhet som ligger bakom varje essä med en uppriktighet som framstår som närmast naiv – jämförd med vad som i övrigt presteras i landet av

försätligt avskjutna giftpilar. Därill skriver hon så tydligt och klart att till och med unga gymnastiker kan läsa och förstå henne, dra slutsatser och tänka vidare på egen hand utan akademisk förmedling. Hon formulerar i ord vad många redan intuitivt anat. Hennes nästan självklara kommentarer till den aktuella svenska litteraturen – Delblanc, Gustafsson, Jersild, Ahlin, Myrdal eller den äldre Eyvind Johnson, Karl Vennberg, Elin Wägnér – öppnar därmed nya och överraskande perspektiv. Och det är väl detta som, sammantaget, framkallar katatoni hos träbollar som Magnus Brohult i Svenska Dagbladet.

I nära anslutning till en egen tolkning och utförlig sammanfattning av Jean-Paul Sartres romantrilogi *Frihetens vägar* (som Bonniers undanhållit nya generationer läsare sedan 1964!) visar hon sitt eget ställningstagande:

"Utgår vi från att människan är ensam i sitt ansvarstagande och att denna 'ensamhet' är en förutsättning för det nödvändiga organiserade politiska arbetet, då kan vi inte skylla ifrån oss på urspråde partier eller urspråde revolutioner. Då kan 'besvikelsen' aldrig bli en förevändning för flykt undan historien".

Titeln sammanfattar således på ett helt oväntat sätt kultursidornas utveckling i Sverige från 80-talets början till nu. Kulturdebatten har liksom litteraturen blivit alltmer likgiltig, betydelselös, ointressant. Faktiskt är den på väg att upphäva sig själv och dö i tvinot. Och därmed är vi vid en vändpunkt.

Margareta Zetterström säger det inte men hennes läsare vet att i samma ögonblick som man förmår sammanfatta en trend så har den nått början av slutet. Det stundar ljusare tider för litteraturen.

BOKANMÄLNINGAR

Illustrationer: Kaj Stuart-Beck

Ronny Ambjörnsson. DEN SKÖTSAMME ARBETAREN. 272 s. Carlssons 1988. Pris: ca 185:-

ISBN 91-7798-215-0

Boken handlar om arbetare i Norrland i folkkrörelsens ungdom. Holmsund, ett litet sågverkssamhälle under tiden 1880-1930, utgör ram. I mötesprotokoll söktes den skötsamme arbetarens mentalitet. Hur var, läste, tänkte han? Vad diskuterades på mötena i logen eller fackföreningen? Angelägna frågor, men det lyckas inte riktigt. Inga egentliga nyheter eller saker som får en att höja på ögonbrynen framkommer. Nykter, bildad, pålitlig, traditions- och könsrollsbinden socialdemokrat. Ungefär sådan var den skötsamme arbetaren, enligt Ambjörnsson. Men det hade man ju nästan kunnat räkna ut själv.

Mentalitetshistoria riskerar ibland att bli torr och tråkig och måhända förstärker ämnesvalet detta intryck. Man har rätt att ställa högre krav på Umeåprofessorn.

Bo Zackrisson

Mary Andersson. MARIA OCH AMALTHEA. 329 s. Carlssons 1988. Pris ca 212:-

ISBN 91-7798-2002

Boken, som är en fortsättning på Maria av Borstahusen kan – med stor behållning – läsas separat.

Det är stor litteratur.

Skildringen av småfolket i sekelskiftets (och något tioral år framåt) Malmö (som i princip skulle kunna vara vilken svensk tätort som helst) tillhör det starkaste och mest äkta man på länge läst.

Teckningen av den för rätt och sanning kämpande Maria, den ångestfyllda och alkoholiserade Natalia, tiggerskan Karissa, den socialt medvetne Anton Nilsson m fl är i sin, från all sentimentalitet befriade, återgivning storslagen.

Med de här personerna – och många andra, och allt de står för – som bakgrund, plockar författaren bit för bit fram det kapitalistiska samhället tills det i sin helhet står framför oss i all sin bigotta och cyniska nakenhet. Det är styvt gjort.

Birger Andersson

Simone de Beauvoir. AVSKED/FARVÄL TILL SARTRE. Övers. Marianne Lindström. 454 s Schultz 1988. Pris: ca 180:-

ISBN 91-87370-07-7

Första delen av denna bok handlar om Sartres tio sista levnadsår. På samma sätt som Simone de Beauvoir tidigare skildrat sin egen mors bortgång, följer hon här livskamraten Sartre år för år mot graven, dokumenterar hans ålderskrämpor, sjukdomar och slutligen, hans död. Det är en text som gör mig synnerligen kluven. Å ena sidan får man som läsare inblick i förhållanden som borde ha fått föbli "privata". Jag tycker av princip illa om att kika i nyckelhål, ogillar den "snaskiga" sidan av saken, delar inte uppfattningen att Sartres växande skräpighet skulle vara av allmänt intresse bara för att han var en stor författare. Å andra sidan måste jag tillstå att jag ändå läst texten med stort intresse, att den har ett slags "terapeutisk" effekt. Berättelsen om Sartres sista år tvingar en att tänka på saker man helst vill förtränga. Och om man nu ändå skall konfronteras med "det outhärdliga", varför då inte göra det tillsammans med en intellektuell som

in i det sista vägrar släppa greppet om verkligheten, som ändå fram till slutet anser att leva, det är att arbeta.

Bokens andra del är en bearbetad utskrift av ett samtal Simone de Beauvoir förde med Sartre under deras "sommarlov" i Rom 1974. Naturligtvis har Sartre själv formulerat många av dessa tankar tidigare, kanske också bättre, i sina egna böcker. Men samtalet ger ändå genom den

tematiska dispositionen en god överblick. Några av de ämnen som här berörs är Sartres väg till författarskapet, litterära impulser, hans syn på förhållandet mellan filosofi och litteratur, hans inställning till musik, bildkonst, resor, månen (!), jämlikhet och genialitet, hans förhållande till elever och lärarkollegiet, till vänner (Nizan bl.a), kvinnor och älskarinnor, hans syn på den egna kroppen, på erotik, sexualitet, mat, pengar, hans politiska engagemang, begreppet frihet, brytningen med kommunismerna, kontakten med de unga franska maoisterna 1968, hans tidsuppfattning och förhållande till religionen.

Förvisso finns här mycket av intresse. Men samtidigt reser detta samtal förlagspolitiska frågor. Vad är det som i Sverige omöjliggör utgivning av Sartres egna verk

(jag tänker på hans många, till svenska ännu översatta texter) medan Sartres tankar silade genom Simone de Beauvoir utan svårighet kan finna en svensk förläggare? Sensationsmomentet naturligtvis, det faktum att denna bok låter läsaren möta en åldrad, blind Sartre som pissar i byxorna och som spiller på sig när han äter.

Men kan vi som läsare i längden nöja oss med att sådana kriterier styr bokutgivningen. Måste vi inte också kräva att på svenska få möta Sartres tankar som han själv formulerat dem. När kommer exempelvis romansviten *Frilhetens vägar* i ny upplaga? När skall vi någonsin på svenska få läsa Sartres stora Flaubert-studie?

Margareta Zetterström

Båb Bergvall. INGEN ANLEDNING TILL ORO. Narkotikamissbrukets historia. Upptakten. 224 s. Ordfront 1988. Pris: ca 130:-

ISBN 91-7324-296-9

Narkotikamissbruket ökar men makthavarnas åtgärder är otillräckliga, sena eller felaktiga och ej i samklang med den folkliga kampen mot knark. Hur började det?

I en grundlig men ändå fängslande historik över det svenska narkotikaproblemet upptakt, visar Bergvall hur okunskap, blåögd idealism och strutsmentalitet präglade politiken på området från mitten av femtiotalet.

Framförallt behandlas omständigheterna kring den s k legalförskrivningen 65-67 och hur detta katastrofalt förvärrade narkotikaepidemien. Vetenskap och beprövad erfarenhet negligerades och

kritiker förhånades eller förtegs av "legalister" och massmedia. Mönstret känns igen.

Några avsnitt kan vara svårsmälta för den i ämnet obevandrade, speciellt som något mer stringens i den kronologiska framställningen varit önskvärd. Helhetsintrycket är ändå att viktig narkotikapolitisk historia blottlagts och jag ser fram mot den i förordet förebådade fortsättningen.

Kenneth Olsson

Bruno Bettelheim. ATT DUGA SOM FÖRÄLDER. En bok om barnuppföstran. Övers. Carita Boman. 432 s. Norstedts 1988. Pris ca 210:-

ISBN 91-1-883182-6

Den letar förgäves som hos den alltid kontroversielle amerikanske psykologen Bettelheim söker färdiga lösningar på sina eventuella uppföstringsproblem. Läsaren uppmannas istället – och detta återkommer Bettelheim till gång på gång – att tänka tillbaka på sin egen barndom för att i sina egna upplevelser finna svaren på sina frågor. Förståelse är det centrala ordet.

Trots många upprepningar och omskrivningar som tynger framställningen (möjligen en följd av överdrivna peda-

gogiska ambitioner) är det en i många stycken spännande bok. Speciellt tankväckande är Bettelheims reflektioner kring barns behov av att få göra nytta och hur möjligheterna där till har förändrats från igår till idag, kring krigslekarnas roll i barnens socialisering och kring barnets behov av att veta som han ser som ett nödvändigt led i utvecklingen av barnets självkänsla.

Gun Magnusson-Forsberg

Anders Björnsson (red.). SE SUND-BYBERG. Antologi med ett flertal författare. 174 s. Carlssons 1988. Pris: ca 150:-

ISBN 91-7798-205-3

Det var med stor förväntan jag tog den här boken i min hand. Tänk en bok skriven av mina grannar, kamrater och bekanta, om vår stad. Med klickar av händelser, verkliga och fiktiva, försöker Björnsson att få mig att se sitt Sundbyberg. Boken tycker jag är ojämn i sin framtoning. Kapiteln av Hofsten, Boalt/Sohlberg, Österberg, Järbe, Hammarlund, Malm tycker jag är lysande med många referenser för en gammal Sundbybergare, medan de andra är med mera för utfyllnad. Dessutom tycks samtliga berättelser komma i *Vårt Sundbyberg*, kommunens egen tidning, så jag föreslår att Du väntar, den här boken skall man låna, inte äga.

Anders Elvnäs

Ejnar Carlqvist. BYGGFOLK. Redigering, bildtexter Erik Ransemar. Introduktion Ivar Lo-Johansson. 107 s. Fingraf 1988. Pris: ca 130:-

ISBN 91-85964-51-4

Ejnar Carlqvists (född 1906 i Algetsboda i Småland) liv speglar verkligheten för många av dåtidens byggnadsarbetare.

Sexton år gammal började han som snickare. Någon fackförening fanns inte. Arbetstiden var 9 timmar per dag, inklusive lördagar. Förläggningen bestod ofta av en (vägggluse-)barack. Byggena var att söka runtom i södra och mellersta Sverige, glasbruksbygden, Öland, Sörmland, Västergötland med flera platser.

Boken, som utges i samarbete med "Föreningen Liv i Sverige", har inget med skönlitteratur att göra, syftet är att enkelt och realistiskt skildra vardagslivet.

Texten interfolieras med (amatör-)foto. Birger Andersson

Ingvar Dahlström. IELFTE TIMMEN. 53 sonetter om barn. 72 s. Dahlströms 1988. Pris: ca 36:-

Ingvar Dahlström. OBEVAKADE ÖGONBLICK. 109 s. Dahlströms 1988. Pris: ca 36:-

ISBN 91-87520-02-8

Böckerna utgör tillsammans en lyrisk debut. Sonetterna kom våren 88. *Obevakade ögonblick* kom i höstas. Författaren har elva prosaböcker bakom sig, däribland trilogin *En arbetares liv*.

Sonetterna handlar inte så mycket direkt om barn utan mer om barnet inom oss, det vi stänger inne: fantasin och leklusten. Samlingen omspanner ett flertal teman.

Ett är vreden över vad vi gör med vår värld. Hos barnet är "allt möjligt, inget comme-il-faut", där finns hoppet "i elfte timmens mardröm". Den stränga sonettformen behåller Dahlström väl och det blir överraskande effekterna i lekfullheten konfronterats med den klassiska formen, exempelvis i *Program för cykelkurs*.

I den andra boken, där formen är fri, är dikterna genomgående längre. Samtliga närmar sig prosadiktens form. Det politiska budskapet är här mer uttalat. Den stilsamma ironin brukas flitigt, ofta med utgångspunkt i gamla ordspråk och tale-

sätt som Dahlström vränger in och ut på. Några av de bästa dikterna utgår från en vardagssituation som glider över i det absurda. Men absurditeterna gör verkligheten tydligare och tendensen mer uttalad. Taggarna riktas mot allehanda makthavare, planerare, kontrollörer och forskare – den nya tidens "härskare med statistiskt baserade befohener" att t ex avveckla människovärde.

Trots det politiska engagemanget, ovanligt i svensk poesi, talar dikterna på något sätt inåt, som monologer. Möjligen beror det på att det sällan hettar till. Men det är överlag genomtänkt och välformulerat.

Jan Lidén

Sven Delblanc. ÅNKAN. 282 s. Bonniers 1988. Pris: ca 192:-

ISBN 91-0-047515-7

Delblanc skriver om svårigheten för människan att leva fri och ensam utan rättensnören och auktoriteter.

Maria Spore sörjer sin döde berömde professor, men tänker sig som Ånka leva om sitt liv, friare utan förttyck.

Liksom i den tidigare *Moria land* skjutet Delblanc med grovhagel och Ånkan som vill dölja en fabel under den torftiga ramhandlingen med föryngringspiller och intriger a la Schollin i TV:s Varuhuset dör redan i romanens början av berättarsvikt i högra förmaket.

Någon sens moral förutom Guds död och historiens grymhet är svårfunnen och tråkigt hade jag och min kusin hela tiden.

Tryggve Lundh

Marguerite Duras. LOL V. STEINS HÄNFÖRELSE. Övers. Katarina Frosenson. 171 s. Schultz 1988. Pris: ca 142:-

ISBN 91-87370-05-0

Marguerite Duras. BLÅ ÖGON SVART HÄR. Övers. Kerstin Hallén. 136 s. Bonniers 1988. Pris: ca 147:-

ISBN 91-0-047320-0

Det ligger 22 år, ett publikt genombrott och ett Goncourtpris mellan Marguerite Duras' båda romaner. De är mycket lika i flera avseenden.

Lol V. Stein blir övergiven av mannen hon älskar, och förlorar förmågan att lida och känna lidelse. Hon blir en utomstående och en tittare. Tillsammans med sin ungdomsväninnas älskare reser hon många år senare till den plats där hon en

gång övergavs. Kanske händer det då något med Lol, kanske inte. Det är det hela.

Blå ögon, svart hår har den yngling som är den gemensamma nämnaren för mannen och kvinnan i romanen med samma namn. Båda har förälskat sig i honom, båda har förlorat honom och i sin gemensamma sorg inleder det ett intensivt och anonymt icke-förhållande. När de till sist tycks nå fram till varandra upphävs förutsättningarna för förhållandet, och det är slut.

Båda romanerna handlar om kärleken när den uteblir. Stilistiskt är de avskalade, miljöskildringen är reducerad till ett minimum. Bristen på konkretion ger dem ett mondänt drag.

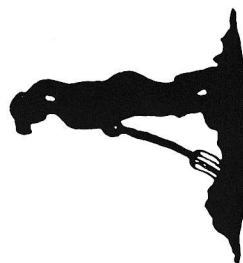
Eva Bäckstedt

Staffan Ekegren. SKOLPLANSCHER-NAS VÄRLD. Ill. 131 s. LT 1988. Pris ca 225:-.

ISBN 91-36-02771-5

En stor bildskatt rensades ut från äldre skolor när TV och diablerna gjorde sitt intåg i klassrummet. Skolplanschen har fördelar som inte kan ersättas, den flimrar inte och går inte sönder. Den hänger stilla på plats och man kan peka, fantasera och diskutera i lugn och ro. Rädda dem som finns kvar!

Staffan Ekegren berättar om olika människors intryck och minnen från skolplan-scher: elev, lärare, konstnär, tryckare och museiman. Ett friskt och subjektivt grepp, som ger många olika infallsvinklar utan pekpinar. Det är folkbildning med hög kvalitet. 53 stora färgbilder med fint tryck ger rättvisa åt både blommor, spåravnar,

Det är en sympatisk bok, som i hög grad tvingar läsaren att granska sina egna ståndpunkter. Så håller Ekerwald t ex fram Danton som den store revolutionärstrategen, den store talaren, outtröttligt verksam, djärv men ändå måttfull. Robespierre är däremot i Ekerwalds ögen den hypertonelle moralisten som gör politiken till metafysik och omvandlar terrorn från politiskt vapen till moralisk rasism; en

djur, verktyg, indianer, vikingar, Jesus och Karl XII.

Anne Lidén

Carl-Göran Ekerwald. FRIHET JÄM-LIKHET BROTTERSKAP. Ett försök att förstå franska revolutionen. Ill. 217 s. Rabén & Sjögren 1988. Pris: ca 167:- ISBN 91-29-59229-1

Ekerwald går till verket som essäist och inte som historiker när han försvarar revolutionens nödvändighet och försöker ringa in dess betydelse för oss som i år övervarar dess 200-årsjubileum. Han presenterar egentligen inga nya fakta i målet, som historisk översikt är boken rätt traditionell. Dess styrka ligger istället i bedömningen av de stora händelserna och de mest framträdande gestalterna, i den ut-sökta stilen som skapar en stark närhet till revolutionen genom två sekel.

kamp mellan fördärvade och rättfärdiga karaktärer.

Men föll Robespierre verkligen på grund av ett skrätt i konventet? Eller har Ekerwald i ett obetänksamt ögonblick drivit den numera så berömda Michail Bachtins teser om skrättets roll i historien aningen för långt.

Mats Miljand

Kerstin Ekman. RÖVARNA I SKULESKOGEN. 435 s. Bonniers 1988. Pris: ca 207:-

ISBN 91-0-047521-1

Trollet Skord strävar efter en plats i människornas värld. Olika omständigheter har gjort honom allt mer människolik.

Från medeltiden och framåt vandrar Skord genom historien. Sin fasta punkt i livet har han hos rövarna i Skuleskogen. Dit återvänder han alltid. Där dör han, femhundra år gammal.

Berättelsen om Skord och hans samida ger läsaren en vinnit på att avkortas. Språket i romanen är omväxlande. Latin för de lärde och ångermanländska för övrigt folk. Omtänksamt avslutar Ekman med fem sidor ordförklaringar.

Kerstin Ekman lyckas utmärkt skildra ödsligheten och skönheten i Skuleskogen. Av blandningen troll - människa skapar hon en intensivt levande varelse, som för läsaren in i en tillvaro där det övernaturliga är verklighet. Där Skord finns kan allt hända.

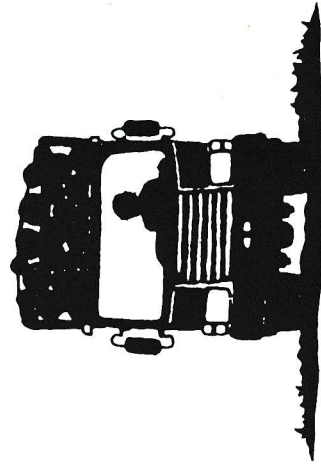
En god bok i folksagens stil.

Gunborg Andrée

Björn Elsäßer. DEN SCHWEIZISKA MODELLEN. Studieförbundet Näringsliv och Samhälle 1988. 167 s. Pris: ca 142:-

ISBN 91-7150-3196

I *Den schweiziska modellen* jämför Björn Elsäßer Sverige och Schweiz under tiden efter andra världskriget. 1985 hade Schweiz 6,5 miljoner invånare medan Sverige hade nästan 8,5 miljoner. Han frågar sig hur det kan komma sig att Schweiz haft lägre inflation än Sverige, lägre arbetslöshet och högre befolkningstillväxt. Elsäßes noterar att "de schweiziska arbetslöshetssiffrorna ter sig osannolikt låga" men tvingas ändå acceptera dem. Schweiz som inte genomfört någon kommunsammanslagning har cirka 3000 kommuner vilket är mer än 10 gånger så många som Sverige. Detta tillsammans med att Schweiz har ett omfattande folkomröstningsinstitut gör att det folkliga inflytandet över politiken är större och lättare att iaktta i Schweiz än i Sverige.

Trots alla fakta Elsäßer presenterar är han enligt traditionellt akademiskt maner oerhört försiktig i sina slutsatser. Hans genomgång utmynnar i den lika vaga som tvetydiga formuleringen: "Även om Schweiz har utvecklats till ett välfärdssamhälle, kan landet knappast karaktä-

riseras som en välfärdsstat. "Elsäßers redogörelse är viktig och visar oss märkliga sidor av det svenska samhället. Välfärdsstat - det låter nästan som ett hot.

Inga Gustafsson

Per Forsman. ARBETETS ARV. 392 s. Arbetarkultur 1989. Pris: ca 205:-

ISBN 91-7014-254-8

Det har skrivits många böcker om hur Sverige förändrades genom den industriella utvecklingen. Per Forsman har nu lämnat sitt bidrag till den historien. Hans bidrag skiljer sig dock från många andras genom sitt perspektiv. Det är "samma gamla historia" vi får höra på nytt - men ändå inte densamma. Forsman låter oss se historien på ett annorlunda sätt.

Ambitionen har varit att skildra hur industrialiseringen påverkat själva arbetet och arbetarklassens förhållanden. Detta perspektiv borde givetvis vara centralt i varje historik över den industriella utvecklingen, men fortfarande är det alltför sällsynt förekommande.

Åtminstone är det få som lyckas lika väl med sina ambitioner som Forsman gör; med så stor insikt och inlevelseförmåga. Att boken känns så angelägen beror till stor del på författarens eget stora engagemang i sitt ämne.

Inga Sanner

Carlos Fuentes. JAG OCH ANDRA. Essäer i urval. 245 s. Övers. Elisabeth Helms. Stenströms 1988. . Pris: ca 177:-

ISBN 91-86600-43-5

Denna essäsamling av Fuentes tjänar framför allt ett syfte: att stimulera till läsning av andra författare. Formellt sett skriver Fuentes uppsatser om olika kända författare men läsaren märker snart att det är fråga om kärlek till läsning.

De två längre essäerna om Cervantes och Gogol tycker jag är de främsta i samlingen. *Don Quijote* är den första moderna romanen, säger Fuentes och belägger detta på många och underhållande vis: Don Quijote är läsaren (av gamla riddarromaner) som möter verkligheten och försöker få det lästa att fungera som tolkning. Hans påföljande dårskap är en nödvändig ironisk galenskap, den dårskap som förfuget måste betrakta sig självt med!

Fuentes' kosmopolitiska intresse och katolska bakgrund märks i två inledande självbiografiska uppsatser. En fantasi kring Borges är lite svår att förstå. Som helhet lyckas denna essäsamling: jag tror det är dags för lite mer Gogol.

Staffan Humlebo

Per Gahrton. CIRKUS SVERIGE. Från IB-affären till Ebbe-skandalen. 250 s. Askelin & Häggglund 1988. Pris ca 165:-

ISBN 91-7684-149-9

Gunnar Ohrlander. SÅ MINNS JAG FRAMTIDEN. 245 s. Ordfront 1988. Pris ca 145:-

ISBN 91-7324-307-8

Sören Holmberg/Peter Esaïsson. DE FOLKVALDA. 296 s. Bonniers 1988. Pris: ca 164:-

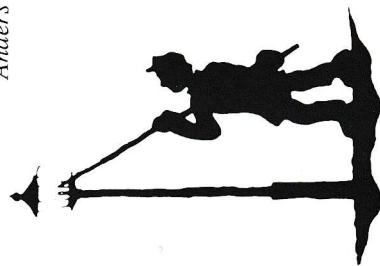
ISBN 91-34-50994-1

Med *Cirkus Sverige* vill Per Garthorn oroa och roa läsarna. Hans analyser är skickliga – som den om IB-affären – och initierade som i analyserna av partiledarbytena. Gahrton har själv varit del av somliga av de händelser han skildrar. Det bidrar dock till att boken faller sönder i två: analysen och polemiken. Och utanför partikretsarna når inte polemiken analysens användbarhet.

Gunnar Ohrlander har funderat på demokrati och parlament och hur demokratin – i betydelsen folkstyre – skall förverkligas i riksdagen. Bland annat argumenterar han för att riksdagsmännen skall ansvara direkt inför sina väljare och kunna vråkas av dem. För den historietresserade är boken som mest idégivande. Som lärobok/verktyg brister den.

I *De folkvalda* behandlar Sören Holmberg och Peter Esaiasson också demokratin, riksdagen och riksdagsmännen. Författarnas arena är den akademiska och deras syften verkar vara att skapa verktyg – inte för att förändra världen – utan för att säkra dem fortsatt akademisk karriär och ära. Vanligt folk lär knappast vara motiverade och tränga igenom bokens akademiska språk och tankevärld.

Anders Runebjer

Eduardo Galeano. *ELDEN MINNE 2: ANSIKTEN OCH MASKER*. Övers. Lena Anér Melin. Termgranskning Anna-Britta Hellbom. 341 s. Alfabet 1988. Pris: ca 189:-

ISBN 91-7712-154-6

Eduardo Galeanos *Latinamerikas öppna ådror* från 1971 tillhör redan standardlitteraturen om Latinamerika. När nu del två av *Eldens minne* föreligger på svenska kan vi börja se att Galeano troligen ännu en gång lyckats sammanfatta den latinamerikanska historien.

Skildringen är nu bredare, mognare och den ger genom sina oerhört effektiva punktmedslag en tankeväckande inblick i det historiska skeendet. Genom att avsiktligt blanda stort och smått, kuriosa vid sidan av revolutioner och krig uppnår Galeano en märklig helhetsverkan som är både underhållande och tankeväckande.

Det finns många exempel som man skulle kunna ta fram ur Lena Anér Melins fina översättning. Jag väljer ett exempel som kanske är lite udda och därför också roligt. Galeano noterar t ex att det år 1785 som potatisen når sitt erkännande. Antoinette Parmentier ställer då till med en bankett i Paris för bl a d'Alembert, Lavoisier, den amerikanske ambassadören Benjamin Franklin osv. På menyn finns enbart potatis: potatisbröd, potatissoppa, potatispuré, potatissallad upplivad med såser, friterad potatis, potatiskakor och potatispudding, till efterrätt potatistårta. Som dryck potatisbrännvin. Parmentier höll ett försvarstal för potatisen och hyllade hennes allestädes närande egenskaper.

Marianne Fors

Juan Goytisolo. *FÖRBUDET OM RÅDE*. Övers. Ulla Roseen. 274 s. Bonniers (Panache) 1988. Pris: ca 182:-

ISBN 91-0-047287-5

Boken utgörs både av en i början skarp satir mot "frankismen" i Spanien och en självbiografisk skildring av Goytisolos väg till vuxen man från inbördeskrigets Barcelona till exil, författardrömmar – realiserade i Paris i hektiska interiörer från vänskapen med tidens store som Genet osv.

Goytisolo experimenterar med berättarplan och form på ett sätt som liknar Fuentes och idédiskussionen om Franco, litteraturen och politiken tunnas ut samtidigt som berättelsen blir alltmer kaotiskt förutsägbar.

Trygve Lundh

Anders Hedin. *LJUS LÄNGS KUSTEN*. Berättelser från tio svenska fyrplatser. Riktigt illustrerad med såväl foton som kartor (färgfoton av förf.) 384 s. Norstedts 1988. Pris: ca 362:-

ISBN 91-1-873432-4

Under 1990-talet får troligen det amerikanska satellitnavigeringssystemet sitt definitiva genombrott inom sjöfarten. En drastisk effekt är att fyra släcks också längs vår svenska kust. De svenska fyrplatsernas hela historia är ouppslösligt förbunden med både kommunikations- och signalteknikens utveckling. Anders Hedin tar oss med till tio av de gamla trotjänarna i det yttre havsbandet – från Måseskär norr om Göteborg till Malören söder om Haparanda. Han har grävt fram intressanta kulturhistoriska dokument som låter oss förstå såväl motivet till fyrarnas tillkomst som hur de byggdes och vilket liv dessa utkantssamhällen bjudit sina innebyggare fram till idag då de står automatiskt blinkande och praktiskt taget obemänskade. En vacker bok, fylligt illustrerad med sjökort, konstruktionsritningar och foton med anknytning till fyrplatserna och deras betänning.

Anders Tidström

Folke Isaksson. OMBORD PÅ SKYMIN-
NINGEXPRESSEN. Prosadikter. 60 s.
Bonniers 1988. Pris: ca 110:-

ISBN 91-0-047547-5
GÖRAN PALM. FOSTERLANDET I
BITAR. 140 s. Rabén & Sjögren 1988.
Pris: ca 140:-

ISBN 91-29-59293-3
Lars Gustafsson. FYRA POETER. 99 s.
Norstedts 1988. Pris: ca 130:-

ISBN 91-1-881342-9
Erik Johan Stagnelius. DIKTER I UR-
VAL. Bacchanterna. Filosofiska uppsat-
ser. Urval och inledning av Andreas Ge-
din. 495 s. Wahlström & Widstrand 1988.
Pris: ca 215:-

ISBN 91-46-15309-8

Inte ens med en uppförande hög av
diktsamlingar på skrivbordet är det lätt att
svara på frågan: varför dikt? Ett av de
bättre skälen är onekligen diktsens obun-
denhet, dess icke-ändamålsenlighet. Där-
för har den följits, plågats och förhujits
av alla de som tror att världen är över-
skådig. Ett annat skäl är diktsens förmåga
att peka på det förbisedda, det som exis-
terar i mellanrummen, det icke-uppenbara.

Kanske är det också det drag som starkast
står fram vid läsningen av Folke Isakssons
senaste prosadikter. Isakssons språkliga
mästerskap låter det förbisedda bli tydligt,
vidgar vårt seende. Än mer – i dikten om
"ärg" byter världarna plats, ett nytt refer-
enssystem uppenbarar sig utifrån ärgens
långsamma fortskridande. Prosadikter är
nog den form som tjänar Folke Isaksson
bäst, dess dubbla karaktär av koncentra-
tion och utförlighet låter hans ordmåleri
blomma ut.

Hos Göran Palm är seendet nygammalt.
Fosterlandet i bitar ska inte ses som en
direkt fortsättning på hans jätteprojekt

Sverige – en vintersaga, men nog finns
släktskapen. Småbitar av fosterlandet i en
lätt kaotisk form som bara Palm är för-
mågen till. En ganska ovanlig ingrediens
är förstås hans humor, både i dikt och i
politisk dikt brukar ju skratten betraktas
som halvt oanständiga av de sippa. Men
Palm är rolig: "För dem som trängt djupast
in i folkets kultur gäller det att med alla
medelsöka sprida den till folket." Och nog
är mycket tänkvärt, fast det är en återklang
från "indoktrineringen" men å andra sidan
har ju dagens värld alldeles nya gymnasis-
ter som nog behöver få blicken höjd från
framtidensbanan ett ögonblick.

Fyra poeter presenterar Lars Gustafsson
i sin senaste diktsamling, det är herrarna
Fredelund, Foy, Bohman och en kvinna;
Ehrmine Wikström. Inte ens den värste
kalenderbitare torde ha hört talas om
skribenterna, för de finns bara i Lars
Gustafssons fantasi, kanske kunde man
säga; de borde dock ha funnits! I olika
epoker verkade de, skrev efter sin tid,
skrev tidens dikter. Förvånansvärt många
har sina rötter i Västmanland och Uppsala
och likaså skönjer man herr Gustafssons
röst i dem alla. Om dessa poeter verkar
trovärdiga så är dikterna mestadels kön-

lösa och märkvärdigt likgiltiga. Som artis-
teri och elegans för de bevandrade, unge-
fär som en ovanligt driven seminarie-
övning. Är det möjligen så att Lars Gus-
tafssons röst hörs allt svagare? Och varför
har han jämt ryggen vänd mot läsarna?

Erik Johan Stagnelius levde i trettio år
och dog 1823. Nyckelorden för en kort
lektion vore: ful, genial, romantiker, opie-
missbrukare; en komplett poet. Dessutom
kan man fortfarande läsa honom, som när
han själv beskriver sitt öde; "Ej livets
fröjder bida dig, olycksbarn! Nej, bistra
stjärnor lyste din födslostund./ Att hämnas
ödet jag dig skänker/ Sångens förmåga
och klagolutan".

Den obligatoriska *Förrutnelsen* blir
mera ett utställningsobjekt, en romantisk
artefakt i den stora boken med hans dikter
i urval som W&W givit ut. Hellre då de
små överraskningarna, ljusglimtarna där
man inga väntar sig finna, från barn-
domen, i stämnings- och naturdikter.

Föredömligt kort företal av Andras Ge-
din och dessutom sorgspelet *Bacchana-
terna* och ett urval filosofiska uppsatser.

Jan-Olov Nystrom

JAG SÄGER DINAMN. Tolv norska
poeter i urval av Paal-Helge Haugen och
Anders Weidar. Övers. Mia Berner, Jan
Karlsson, Anders Weidar. 287 s. Legenda
1988. Pris: ca 160:-

ISBN 91-582-1290-6

Ny norsk lyrik är i likhet med isländsk
prosa internationellt orienterad. Storsla-
gen naturlyrik om fjäll och fjordar saknas
helt, likaså traditionell centrallyr. Tradi-
tionsbrottet, som Jan Erik Vold skrivit
mycket om (han är dock inte representerad
här) skedde på 60-talet, då modernismen
bröt igenom. Samtliga tolv debuterade

år 1962–1980.

Det internationella består i ett intresse
för asiatisk poesi (Sigmund Mjølve, Paal-
Helge Haugen) och för fransk modernism
(Tor Ulven). En annan tendens är strävan
att skriva längre dikteyckler (Eldrid Lun-
den, Erling Kittelsen).

Ofta är det fråga om lärd, reflekterande
poesi utan känslostormar men stundtals
med glinten i ögat som hos den klurige
Einar Økland. Cecilie Løveid utmanar
könsfördomar etc. Hennes dikter är ut-
präglade sensuella.

Tendens och provokationer är undantag
– där speglas nog rädslan för att kallas
parolldiktare. Men Terje Johanssens *Snart
öppnas grinden* från 1979, med sitt kanske
naivt rättframma patos, håller bra för en
läsning tio år senare.

Jan Lidén

Ernst Josephson. VID HIMMELRIKETS
PORTAR. Andeprotokollen från Bréhat
sommar 1888. Rikt ill. av författaren.
Förord Peter Cornell. Summary in Eng-
lish. 343 s. Gidlunds 1988.

ISBN 91-7844-128-5

Det finns i Peter Cornells förord till Ernst
Josephsons *Vid himmelrikets portar* en för-
mig central och paradoxal formulering:
"Andeprotokollens automatism tillhör en
planmässigt iscensatt, experimentell si-
tuation – det skiljer dem från tidigare ex-

empel ur romantikens inspirationsestetik."

Det paradoxala eller motsägelsefulla består i sammanställningen av begreppen automatism, planmässighet och inspiration. Det var sommaren 1888 på Ile de Bréhat vid Bretagnes norra kust som Ernst Josephson började föra sina andeproton. Samtidigt genomgår Josephson de dramatiska sinnesförändringar som sägs utgöra inledningen till hans sinnessjukdom. Glider han långsamt in i sjukdomen? Drabbar den honom som ett öde?

När vi nu har möjlighet att nära följa Josephsons tankar i *Vid himmelrikets portar* ser man att Peter Cornells ovan anförda iakttagelse är rimlig. Cornell skisserar vidare jämförelser med t ex Swedenborgs *Drömbok* och Strindbergs *Inferno* men han noterar också likheten med Freud "vars fria associationsmetod kunde uppfattas som ett slags automatism." Finns således en gräns mellan att med intellektuell insikt planmässigt bryta ner ett perspektiv för att upprätta ett annat och att hänge sig åt, lämna sitt öde i en panisk, omedelbar känslostorm?

Det är inte en slump att Josephsons insjuknande sker ungefär samtidigt som han ser sitt konstnärsprogram raseras, samtidigt som han ser vännerna svika och samtidigt som han förpassas till den förnedring det innebär att sakna medel också till att köpa färg, penslar och papper. Ibland finns bara en tung väg att välja när vi vill bort från en motbudande verklighet.

Lars Andrée

Ismail Kadaré. VEM FÖRDE HEM DORUNTIME? Övers. Marianne Eyre. 151 s. Bonniers 1988. Pris: ca 155:-

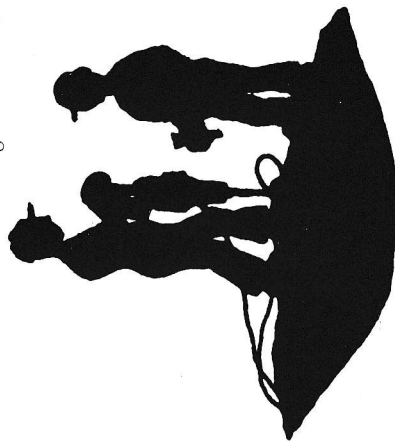
ISBN 91-0-047338-3

Doruntime, som är gift och bor i Böhmen, vet inte att samtliga hennes (nio) bröder är döda. En natt återvänder hon till sin åldrade moder i Albanien. – Vem har fört dig hit? frågar modern. – Min bror Konstantin! svarar dottern...

På temat vem mannen var, som Doruntime hade bakom sig på hästryggen, har Kadaré vävt en i tunga färger kantad våd av mörk lyskraft.

Den förvirrade kyrkan, i ärkebiskopens gestalt, söker hjälp hos Jesus: – Han (Jesus. BA) kom tillbaka för att fullgöra ett väldigt budskap. Men /—/ vilket budskap medför han (Konstantin. BA) åt mänskligheten? Han får svaret: Konstantin steg upp ur sin grav för att visa världen det albanska folkets odödliga trohet med givna löften!

Birger Andersson

Jaen Kaplinski. SAMMA HAV I OSS ALLA. Dikter i urval och tolkning från estniska av Ivo Illiste och Birgitta Göransson. Förford Bo Carpelan. 60 s. Fripress 1988. Pris: ca 85:-

ISBN 91-7896-080-0

Jaen Kapinski hör till den lilla gruppen baltiska författare som nått utanför sitt begränsade språkområde och rönt allt bre-

ddare uppmärksamhet. Fripress har tidigare utgivit två volymer Kaplinski-tolkningar av Illiste/Göransson och författaren har själv gästat Sverige. Den senaste volymens titel är av någon anledning hämtad från en 70-talssamling, medan urvalet huvudsakligen gjorts ur tre samlingar från första hälften av 80-talet, dvs från den tröstlösa stagnationstiden strax före glasnost/perestrojkan och "den sjungande revolutionen" i Baltikum.

Utan att vilja påstå att Kaplinski som poet skulle vara på något sätt utpräglad politisk, tycker jag mig återfinna den samhälleliga stiljen, det absoluta nollläget, i dikternas andhämtning – medan Bo Carpelan i sitt förford bara finner verklighetsmystik. Jag tycker att Carpelan går halva vägen; stannar i beundran för de poetiska bilderna medan det undgår honom vad de vill förmedla. Till mig talar dessa dikter om hur det är att leva i ett tillstånd där "Det finns inget förflutet/ ingen framtid ingen nutid", där människan måste be om hjälp att minnas och fråga sig "vilket Land det är/ vilket Land/ vilken plats/ vilken stad/ vilket jag".

Med spänning ser jag fram mot nästa Kaplinski-utgåva – som jag hoppas blir en hel samling och inte bara ett urval – för att se om den nya tiden påverkat honom och, vilket jag gärna föreställer mig, förändrat honom.

Mats Miljand

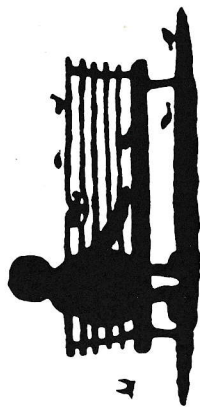
Stig T. Carlsson. SVERIGERESAN: Ett sommaralbum från 1980-talet. Förford Folke Isaksson. Ill. Stor stil och stort format. 423 s. Kalejdoskop 1988. Pris: ca 402:-

ISBN 91-7936-022-X

En man ligger och sover i gräset mellan vägen och bilparkerigen vid Sommarland i Skara, en älg kikar fram mellan tallarna i de värmäländska skogarna i närheten av Rombotten, en solig dag vid Bankomaterna i Uddevalla köpcentrum, en bingokväll på Folkets hus i Ytterhogdal – det är några av motiven för de 223 svart-vita fotografier i boken. Författaren lyckas med konststycket att fånga den svenska sommarens själ mellan pärnarna – när den är som vackrast en solig dag vid Bohuskusten med vindsurfare i motljus och när den är som värst en regnigt dag vid Texaco-macken i Kramfors.

"Jag älskar det här landet" skriver Folke Isaksson i förordet, och det är något som genomsyrar hela denna varma och kärleksfulla beskrivning av Sveriges och svenskarnas och deras sommarliv.

Tommy Arvidson

Jaen Kross. ROMANEN OM RAKVERE. Övers. Ivo Illiste och Birgitta Göransson. 438 s. Fripress 1988. Pris: ca 197:-

ISBN 91-7896-055X

Jaen Kross beskriver i den här boken ett Estland samtida med frihetstiden i Sverige. Det är en lärd man som skrivit detta, både Kross och huvudpersonen Berend

Falk. Så tyngd av lärdom och latinska fraser, (förklarade i lästunga fotnoter), att först i slutet av berättelsen börjar historien att fånga läsaren. Först i Berend Falks kärlek till Maade tar sagan tag i läsaren. En bok att tycka om, när man väl tagit sig igenom den.

Anders Elvnäs

Lars Lerin. NORDLAND. Illustrerad av författaren. 174 s. Syntryck 1988. Pris: ca 220:-

ISBN 91-970572-6-5

Lars Lerin berättar om Lofoten i akvarell, foto och något lite text. Det är en plats med vita trähus vid vattnet, uppstylt på bryggliknande träkonstruktioner som går ner i vattnet. Gammalt sjödränkt trä, rost på båtar och skräp, samt ställningar för torkning av fisk. Men det är den flyende dagen han söker och fångar. Ljusets flykt över de vita väggarna, reflexer i det gröna vattnet under bryggorna och det dovt lysande caput mortuum i en båtöls möte med indigofärgat vatten. Lars Lerin är det blå ljusets poet. Han tänjer det blå mot violett eller grönt, och dränker allt i den blå, salta luft han åstadkommer. Man kan höra sjöfåglarnas skrän.

Sophie Hedin

Gert Ljungberg, Inger A:son Ljungberg. TAI TRÄ, TRADITION, TEKNIK, MATERIAL. 168 s. LT 1988. Pris: ca 210:-

ISBN 91-36-02045-1

Med en rad olika traditionella tekniker, som laggnings, svepkärlsteknik, spånkorgsteknik, svarvning men även möbelsnickeri och småslöjd, presenterar författarna ett urval ur några av sina sjutton tidigare böcker i ämnet.

Av en rikt illustrerad blandning av gamla och nya föremål i förening med en kulturhistorisk tillbakablick, uppmanas och uppmuntras läsaren att söka tillvarata former från gamla bruksföremål i sitt nyskapande och därmed föra traditionen vidare.

En del av de beskrivna teknikerna kräver ett gediget hantverkskunnande, medan andra tekniker kan utövas av den mindre erfarna nybörjaren. Även den kulturhistoriskt intresserade har ett utbyte då många bruksföremåls användning och utbredning belyses.

Saknas gör en mer ingående behandling av hur slöjdvirket bör tillvaratas för att bästa tänkbara slöjdämnen skall erhållas, kanske läsaren antas ha dessa förkunskaper.

Per Forsberg

LORTSVERIGE IDAG. Femton inlägg i miljödebatten av Arbetarskrivare i Norr. Fotoill. 100 s. Västerbottensförlaget 1988. Pris: ca 83:-

ISBN 91-87432-00-5

15 författare reser i Lubbes spår och undersöker vad Stornorrland erbjuder i form av välfärd och "sysselsättning".

De finner avfolkning, arbetsskador och en minst sagt nerskitad miljö.

Skribenterna skriver olika, med varierande schvung och bett. Obekanta skrivare blandas med kända författare som Göran Lundin, Bernt Olov Andersson, Åke Lundgren.

Gemensamt för dem är kritiken mot Lort-Sverige idag – en kritik som tar avstamp i kollektiva diskussioner och en självklar hållning som arbetarförfattare.

Det är en uppförande volym som andas ilska och radikalism, socialism även om det som Christer Forsberg säger i sitt brev till Kåre Lubbe nu känns som en "misströstan och ohämnad utarmning av vårt gemensamma arv."

Trygve Lundh

Gunnar Lundqvist. KLAS KATT OCH LIVETS MYSTERIER. 78 s. Schultz 1988. Pris: ca 79:-

ISBN 91-87370-08-5

Klas Katt är en serie av den typ som var vanlig under 70-talet. Serierutorna är gjorda i en lite yxig svartvit teknik som skall efterlikna enkla träsnitt. Man läser och läser om Klas Katts brottande med livet och hur det går snett. Det som återstår är flaskan eller tablettburken när Ågren kommer på besök. Jag antar att serien vänder sig till en ganska ung och oerfaren

publik som ser livet så svartvitt. Själv tycker jag den är dotråkig.

Sophie Hedin

Aubry de la Motraye. DE LA MOTRAYES RESOR 1711-1725. Urval och övers. Hugo Hultenberg. Inledning S. Bring och K. B. Wiklund. Nyskrivet förord av Teddy Brunius. III. 15 kopparstick av bl. a. William Hogarth. 352 s. Rediviva 1988. Pris: ca 199:-

ISBN 91-7120-212-9

De la Motraye var en fransk äventyrare med vetenskapliga och litterära ambitioner. I den här faksimilvolymen som utgavs på svenska första gången 1912 berättar han bland annat om sina möten med Karl XII, både i Turkiet och under fälttåget i Norge. Vi bjuds på flera personliga närbilder av kungen som för nutida läsare kanske kan förklara hjälteglorian och de många beundrare han haft trots att han spelade bort hela nationen på tivelaktiga fälttåg ute i Europa.

I fem år reser fransmannen omkring i Sverige. Framför allt är skildringen av Lappland spännande. Han skyr inga strapatser för att leta upp samerna och studera deras underliga levande. Deras kristna lära finner han mycket primitiv. Eljest är han en vidsynt och klarögd turist på jakt efter den ädle vilden.

Pelle Olsson

Carl Anton Pettersson. LAPPLAND, DESS NATUR OCH FOLK. III. 21 färgplanscher, 16 mindre svartvita gravyrer. Nyskrivet förord av Hugh Beach. 62 s. exkl. bilder. Rediviva 1988. Pris: ca 1200:-

ISBN 91-7120-214-5 (inb)
ISBN 91-7120-208-0

Under fyra somrar, 1859-62, reste skolinspektören, navigationsläroaren, läroboksförfattaren och konstnären Carl Anton Pettersson runt i Lappland på uppdrag av landshövdingen i Luleå för att kartlägga landskapet. Resultatet blev en oerhört vacker bok som mer än något annat verk har präglat svenskarnas bild av Lapplands naturscenerier.

Det blev en klassiker. Inte för textens skull, även om den är späckad med historiska, topografiska, etnografiska och ekonomiska fakta, utan på grund av bilderna. De 21 stora litografierna är fyllda av rymd, djup och trolska färger som bara den konstnär som älskar sitt motiv kan avbilda. För den som tycker det är poänglöst att ha fullödig konstverk instängda mellan pärmar finns boken, som är en faksimilutgåva av original från 1866, även med planschema separat i en lös mapp.

Pelle Olsson

Alan Sillitoe. UTVÄGEN. Övers. Line Ahrland. 132 s. Legenda 1987, 1988. Pris: ca 120:-

ISBN 91-582-1173-X

Ända sedan debuten i slutet av 50-talet har Sillitoe regelbundet översatts och getts ut på svenska. *Utvägen* är en kortroman med en ung man i fokus, som bryskt, rakt på sak får sig några smärtsamma livserfarenheter serverade. Sillitoe har fortsatt att vara

David Peppercom. VINERNA I BORDEAUX. Övers. Johan Edström. 148 s. Bonnier Fakta 1988. Pris: ca 177:-

ISBN 91-34-51002-8

Serena Sutcliffe. VINERNA I BOURGOGNE. Övers. Tua Waern. 164 s. Bonnier Fakta 1988. Pris: ca 177:-

ISBN 91-34-51000-1

Vinerna i Bordeaux och Vinerna i Bourgogne är två små händiga handböcker om två av världens ledande vindistrikter. Båda ger en enkel och lättfattlig introduktion till hur vinet framställs och båda innefattar en tämligen utförlig förteckning över de ledande vinillverkarna.

När jag sommaren 1978 rattade i trakten av Bordeaux och för första gången på allvar insöp innebörden av "Dégustation gratuite", hampade det sig så att vi reste genom Côtes de Bourgs kuperade och skogbeklädda landskap. Där stannade vi vid Château de Barbe, provsmakade och köpte en antal flaskor. På köpet visade man oss slottets vinpress och vinkällare, och man följde oss ut i vinodlingen. Nu bekräftas de uppgifter vi fick på platsen och jag kan läsa om slottet att det är "en av de största, finaste och mest välnommade egendomarna i området." Det ägs av familjen Savary de Beauregard och man producerar 32 000 lådor vin om året.

Lars André

diskbänksrealist, men han är långt ifrån någon tröttsam, pedantisk sociolog som kartlägger arbetsmiljöer. Hos honom står alltid de avgörande frågorna i individernas liv i centrum. Och som alltid är det i de hjälplöst sotiga och trista industristäderna i Midlands som Sillitoe hjältar kämpar för sin existens.

Carl-Eric Johansson

Carl Olov Sommar. GUNNAR EKELOF. En biografi. 633 s. Bonniers 1989. Pris: ca 230:-

ISBN 91-0-047506-8

Gunnar Ekelöf. BREV 1916-1968. Urval och kommentarer av Carl Olov Sommar. 224 s. Bonniers 1989. Pris: ca 185:-

ISBN 91-0-047517-3

"En värld är varje människa." Ja, i synnerhet Gunnar Ekelöf. Mycket mänskligt var honom främmande – i det praktiska livet. Arbetare hade han aldrig varit, inte i klassmening. Men nog fick han arbeta. Kreugerkraschen gjorde folk av honom har han själv sagt. Men andligt var inget mänskligt honom främmande. Han var mänsklig och medmänsklig i högre grad än de flesta vilket inte betyder att han var lättstamt

I ett avseende har Carl Olov Sommar

gjort det när han arbetat på sin Ekelöf-

biografi. Dikterna har kommit i bakgrun-

den, och frågan är om man förstår Ekelöfs

storhet som diktare om man inte redan

ganska välkänner hans författarskap. Men

Sommar skriver ju en biografi, inte en

monografi om författarskapet. Men vad är

en diktares liv: "Egentligt levde jag blott

då jag kvad", som Tegnér skriver. Bokens

svaghet är nog presentationen av dikterna,

där helt naturligt "amatören" Sommar,

jurist till professionen, uteslutande bygger

på de mängder av analyser som kritiker

och litteraturvetare har producerat. Dessa

utnyttjas kanske lite ojämnt. En annan

ojämnhet finns i de allmänna informatio-

nerna. Att man presenterar Apollinaire

men förutsätter Rimbaud och Mallarmé

som bekanta är inte rimligt. Om källkri-

tiken finns en del att säga, bl.a. att litterära

texter används som belägg för autenti-

citeten i upplevelser. Att Olof Lagercrantz

anför som auktoritet i fråga om Ekelöf

och alkoholen är ett annat exempel på br-

istande källkritik. Inte kan man fästa något

större avseende vid en sån klyschä som att

Ekelöf var "spritens herre".

Detta var en del invändningar. Helhets-

intrycket är starkt positivt. Carl Olov

Sommar har skrivit en lättläst och med-

ryckande levnadsskildring, som för läsaren till de många bostäderna och de trassel de medförde, till penningbekymren och äktenskapshistorierna: den första tragiska, den andra kamratliga, den tredje och slutliga den trygga, kanske lyckliga, men som också skildrar framgångarna hos kritiker och läsare hos outsiders som blev akademiledamot.

Biografin bygger i mycket på den flitigt brevskrivande Ekelöfs epistlar. Den kompletteras på ett utmärkt sätt av brevvurvalet, försett med kommentarer av lagom omfattning.

Leif Åslund

Sören Sommelius. INDIENS KÄMPANDE KERALA. 320 s. Carlssons 1988. Pris: ca 125:-

ISBN 91-7798-213-4

Sommelius skrev boken om Kerala med ambitionen att forma en motbild till den gängse indienbild.

Den keralitiska verkligheten är intressant, men mellan Kerala och läsaren ställer Sommelius sin egen pretentiösa person. Född hindu skulle jag varit shivait av skrivarekast och kunnat skriva "utan att behöva besudla mina händer med kroppsböva befrias han av att döden där är "intendierade i vardagen". Han grubblar över om den fysiska världen existerar, och om det är ett minus att Indiens bästa hasch finns att köpa i Kerala.

Som motbild rekommenderas istället Myrdals *Indien väntar* eller de indiska skönlitterära författare som gavs ut av gamla fib-förlaget.

Eva Myrdal-Runebjer

Keith Thomas. MÄNNISKAN OCH NATUREN. Övers. Karin Malmjö. Förord Gunnar Broberg. 435 s. Ordfront 1988. Pris: ca 220:-

ISBN 91-7324-286-1

Keith Thomas är professor i historia i Oxford. Han har tagit sig an ett gigantiskt verk, nämligen att skildra hur förhållandet mellan människan och naturen har gestaltats i skriftliga dokument (böcker, brev, dagböcker, lagtexter och förordningar) under perioden 1500-1800.

Ämnet är aktuellt, många miljöväänner anser att miljövärden inte gäller människornas överlevnad på sikt utan att djuren måste ges samma existensberättigande som vi själva. Keith Thomas visar att synen på djuren och naturen ändrats drastiskt under den studerade perioden. I äldre tider hade man uppfattningar som ter sig närmast obegripliga idag; t.ex. kunde man döma djur som uppträtt "naturnavrigt" till döden!

Framställningen är emellertid begränsad enbart till engelska förhållanden. Fullständigheten är bedövande, den fyller antagligen höga krav på vetenskaplighet enligt gängse normer och noterna duggar som regn över sidorna. Den vanlige läsaren har emellertid lätt att somna inför travarna av citat. Intressant, men knappast populärt.

Svante Svensson

Virginia Woolf. JACOBS RUM. Övers. Siri Thormgren-Olin. Efterskrift Torsten Ekbohm. 236 s. Författarförlaget 1988. Pris: ca 145:-

ISBN 91-7054-580-4

Det är spännande att läsa *Jacobs rum* om man är intresserad av romanteknik - an-

nars inte. Woolf går i James Joyces skola och 1922, då romanen kommer ut, är ett märkesår för poetisk modernism - *Ulysses* av Joyce och *The Waste Land* av Eliot utkommer. Men jag tycker inte Woolf är rolig att läsa ännu. 1925 kommer *Mrs. Dalloway* ut och det är något helt annat. Där lyckas denna fragmentära poetiska bild för bild-teknik på ett effektivare sätt. Ännu bättre i *To the Lighthouse* 1927 och den märkliga *Orlando* 1928.

En viss pessimism angående böcker och läsning genomsyrar tidstypiskt romanen: "Vad är det vi söker miljontals sidor igenom? Vi bara fortsätter att hoppsfullt vända på sidorna - nej se, här har vi ju Jacobs rum." (s. 125)

Staffan Humlebo

Michel Vovelle. REVOLUTIONENS MENTALITET. Samhälle och tänkande under franska revolutionen. Övers. Jan Stolpe. 300 s. Arbetarkultur 1988. Pris: ca 160:-

ISBN 91-7014-249-1

När den blide, närmast timide humanisten och läraren Carl-Göran Ekerwald på Svenska Dagbladets kultursida den 20 februari i år av Stig Ramel sägs ha samma politiska utgångspunkt som Babeuf, Pol Pot, det stalinistiska terrorhavet, nazismen, och när han påstås stödja mord för hand med knivar, yxor och bajonetter, ser man om inte annat Ekerwalds aktualitet.

Hans lågmälda och lättillgängliga bok

om den franska revolutionen *Frihet, Jämlikhet, Broderskap*, väcker sådant motstånd att vi tror oss förflyttade till den vita terrom i 1795.

Stig Ramel vrider sig upp i fundamantalistiskt patos och är snubblande nära att öppet förespråka "rårheter i det tysta, ofta på natten" med påstådda jakobiner flytande i blodiga säckar.

Jag tror inte Ekerwald hade kunnat föreställa sig de vrål av vrede hans bok väckt.

Michel Vovelle ger i *Revolutionens mentalitet* en detaljrik bakgrund till Stig Ramels sensibilitet när han redogör för revolutionens förlopp och skildrar dess slutfas.

Han visar också fram en effektiv motbild genom att helt enkelt beskriva sansculoternas sociala hemvist. I Paris är sansculoterna 40 år gamla i genomsnitt, två tredjedelar av dem, ofta fyra femtedelar, är gifta män och 40-60% av dem har barn. Det är mogna män med familjeansvar som med berätt mod ställer sig i ledningen för den franska revolutionen.

Genom Vovelles bok i Jan Stolpes goda översättning kan vi ana oss till bakgrunden för det bestående resultatet av den franska revolutionen. Det som var och en av oss direkt kan uppleva när vi bilar omkring i Frankrike: friheten - stoltheten.

Lars Andrée

Intresserad av 1700-talet?

Detta nummer av *Förr och Nu* är till stor del ägnat franska revolutionen. Vill du läsa mer om upplysningstraditionen och 1700-talets kultur och politiska historia kan du köpa äldre nummer av *Förr och Nu*.

Pris: 20:- per lösnummer (inkl porto)

Nr 3/79 Svante Svensson: Ljus över landet! Om upplysningen och den stora franska encyklopedin.

Nr 3/85 Margareta Zetterström: Mozart och friheten.

Nr 4/86 Mats Miljand: Statskuppen 1772 – Nationens räddning eller reaktionens seger?

Det går också bra att beställa hela äldre årgångar. Pris 50:- per årgång. Sätt in pengarna på pg 35 60 72 - 9 och ange på talongen vilka nummer eller årgångar du beställer!